
Vankien perheitä tukevien palveluiden kehittäminen

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2013

Anniina Malinen

HÄMEENLINNA
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen sosiaalityö

Tekijä	Anniina Malinen	Vuosi 2013
Työn nimi	Vankien perheitä tukevien palveluiden kehittäminen	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia vankien perheitä tukevien palveluiden kehittämistä. Kehittämisenäkökulman täydentämiseksi tutkittiin myös sitä, kuinka julkisen sektorin perhepalvelut vastaavat vankien perheiden tuen tarpeisiin. Tämän lisäksi opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia vertaistuen merkitystä julkisia perhepalveluita täydentävänä toimintana.

Opinnäytetyö on hankevalmistelu Hämeen ammattikorkeakoululle. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä taustatietoa hanketta varten. Hanke käsittelee vankiperheiden sosiaalista verkostoa vahvistavien tukirakenteiden kehittämistä.

Tutkimuksen teoreettiset näkökulmat olivat julkisen sektorin perhepalvelut, vertaistuki sekä yhteisöllisyys. Tämän lisäksi tarkasteltiin aiempia aiheita käsitteleviä tutkimuksia. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto muodostui neljän vankiperheen lomakehaastattelusta ja kahden sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta saaduista aineistoista. Aineistot analysoitiin teemoittelemalla.

Tutkimustulosten mukaan vankien perheitä tukevia palveluita tulisi kehittää täydentämällä ammattilaisten toimenkuvia sekä vaikuttamalla heidän asenteisiinsa. Tutkimustulosten perusteella vankien perheiden asemaa parannettaisiin myös murtamalla vankeuteen liittyviä tabuja ja tekemällä vankien perheitä näkyvimmiksi julkisessa keskustelussa. Tämän lisäksi tutkimuksesta selvisi, että palvelutahojen moniammatillinen yhteistyö ja vertaisuuteen perustuvan toiminnan lisääminen nähtiin tärkeinä kehittämisen keinoina.

Tutkimustulokset ovat tärkeitä Suomessa vielä suhteellisen näkymättömän ryhmän esiintuomisessa ja tutkimisessa. Tulokset osoittavat, että vankien perheiden tutkimuksen lisäksi myös ammattilaisten valmiuksia kehittävälle tutkimukselle on selkeä tarve.

Avainsanat Vankien omaiset, perhepalvelut, palveluiden kehittäminen, vertaistuki

Sivut 39 s. + liitteet 6 s.

HÄMEENLINNA
Degree programme in Social Services
Sociopedagogical Social Work

Author	Anniina Malinen	Year 2013
Subject of Bachelor's thesis	Improving the supportive services for families of prisoners	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to examine how the services that support prisoners' families should be improved. In addition, the thesis focused on finding out whether the public sector family services respond to the needs of the prisoners' families. Moreover, the aim was to examine the importance of peer support as a complement to the public sector family services.

The thesis was a preparation for a project that HAMK University of Applied Sciences will be involved in. The purpose of the thesis was to gather background information for the project which will aim to improve the support mechanisms that strengthen the social networks of prisoners' families.

The theoretical background of the thesis deals with the public sector family services, peer support and sense of community. Related literature and previous studies were also discussed in the theoretical background. The thesis was a qualitative research. Four families of prisoners and two social workers were interviewed by theme-based interviews and a questionnaire. The data were analyzed thematically.

According to the results, the services that support prisoners' families should be improved by increasing the employees' knowledge and changing their attitudes. Breaking the taboos about imprisonment and making the prisoners' families more visible in the public discussion would improve the families' situation. Multiprofessional cooperation and increasing peer group activities were also considered important. The results of this thesis are important for the examination of prisoners' families because they are still a relatively invisible group in Finland. The results show that more research should be done on prisoners' families, but also on how to increase employees' knowledge of prisoners' families.

Keywords Prisoners' families, family services, improving services, peer support

Pages 39 p. + appendices 6 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	2
2.1	Työelämäyhteistyö	2
2.2	Kohderyhmä	3
2.3	Aikaisemmat tutkimukset.....	4
3	TEOREETTISET NÄKÖKULMAT	6
3.1	Perheille suunnatut palvelut	7
3.2	Vertaistuki	8
3.2.1	Vertaistukiryhmät ja vankien perheet.....	9
3.2.2	Yhteisöllisyys	10
3.3	Yhteiskunnallinen näkökulma vertaistukitoimintaan.....	11
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	12
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	13
5.1	Aineiston hankinta.....	13
5.1.1	Lomakehaastattelu	14
5.1.2	Teemahaastattelu	16
5.2	Aineiston analysointi.....	17
6	TUTKIMUSTULOKSET	18
6.1	Perheiden tuen tarpeet	18
6.2	Perheille suunnatut palvelut ja niihin liittyvät haasteet.....	19
6.3	Palveluiden kehittäminen	22
6.4	Vertaistuki	24
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	26
7.1	Työntekijöiden toimenkuvan vahvistaminen	26
7.2	Vankeuteen liittyvät tabut	27
7.3	Moniammatillisuus.....	28
7.4	Vertaistukitoiminta ja julkiset palvelut	29
8	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	31
9	POHDINTA.....	32
	LÄHTEET	36
Liite 1	Saatekirje	
Liite 2	Lomakehaastattelu	
Liite 3	Teemahaastattelun haastattelurunko	

1 JOHDANTO

Vankien perheet ovat Suomessa vielä suhteellisen näkymätön ryhmä. Vasta viime vuosikymmenen aikana perheisiin on alettu kiinnittää enemmänhuomiota vankiperhetyön kehittämisen kautta. Sen avulla on alettu tunnistaa vankien perheiden tuen tarpeita ja hahmottaa tuen saamiseen liittyviä haasteita. Kriminaalihuollon tukisäätiö ja rikosseuraamuslaitos ovat julkaisseet muutamia alustavia tutkimuksia vankien perheistä, mutta muuten nimenomaan vankien perheitä koskevia tutkimuksia ei Suomessa ole juurikaan tehty. Vankien perheisiin kohdistuva tutkimus on siis hyvin ajan-kohtaista Suomessa tällä hetkellä.

Vankien perheiden tutkiminen ja näkyvämmäksi tekeminen oli tärkeä lähtökohta tälle opinnäytetyölle. Opinnäytetyön aihe tuli osittain valmiina työelämätaholta, sillä opinnäytetyö on hankevalmistelu Hämeen ammattikorkeakoululle. Hämeen ammattikorkeakoulu on osa verkostollista hanketta, jonka hakijana on Ensi- ja turvakotienliitto. Tulevan hankkeen tarkoituksena on kehittää vankilapsiperheiden sosiaalisia yhteisöjä tukevia rakenteita yhdessä vankiperheiden kanssa. Opinnäytetyöaiheen valinnassa päädyttiin valmiiseen aiheeseen, sillä tutkijalle oli tärkeää, että opinnäytetyö on aidosti työelämälähtöinen ja että opinnäytetyölle on selkeä tarve.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Hämeen ammattikorkeakoulu. Tuleva hanke huomioon ottaen opinnäytetyön tavoitteeksi muodostui tutkia vankien perheitä tukevien palveluiden kehittämistä. Tutkimus rajattiin koskemaan vain lapsiperheitä ja julkisen sektorin perheille suunnattuja palveluita. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka perhepalvelut vastaavat vankien perheiden tuen tarpeisiin ja kuinka palveluita tulisi kehittää. Opinnäytetyössä otettiin myös huomioon vertaistuki ja sen merkitys julkisia palveluja täydentävänä toimintana. Vertaistuki haluttiin sisällyttää tutkimukseen, sillä sen koettiin olevan vankien perheille hyvin merkityksellinen tuen muoto. Opinnäytetyössä korostetaan vahvasti palvelujen ja sosiaalityön näkökulmaa.

Opinnäytetyön keskeisimmät teoreettiset näkökulmat ovat julkisen sektorin perheille suunnatut palvelut, vertaistuki sekä yhteisöllisyys. Tämän lisäksi opinnäytetyön teoriaosuudessa tuodaan esiin perheen käsite ja yhteiskunnallinen näkemys vertaistukitoimintaan. Myös aiemmat aiheita käsittelevät tutkimukset otetaan huomioon.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto koottiin sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista ja vankien perheiden lomakehaastatteluista. Molemmat haastattelut analysoitiin teemoittelemalla.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön taustalla vaikuttavia tekijöitä. Aluksi kerrotaan opinnäytetyön työelämäyhteisistä ja luonnehditaan yhteistyökumppaneiden toimintaa ja toimintaperiaatteita. Tämän jälkeen kuvaillaan opinnäytetyön kohderyhmää. Kohderyhmän esittelyssä tuodaan esiin kohderyhmän rajaaminen ja sen perustelut sekä olennaisimmat asiat kohderyhmän luonteesta. Lopuksi esitellään aiheesta aiemmin julkaistuja tutkimuksia.

2.1 Työelämäyhteistyö

Opinnäytetyöprosessissa tehtiin yhteistyötä usean eri työelämän tahon kanssa. Keskeisimmät näistä ovat Vankien omaiset VAO ry, Kriminaali- huollon tukisäätiö sekä yksityisinä henkilöinä aineistonkeruuseen osallistuneet sosiaalityöntekijät. Näiden lisäksi opinnäytetyön toimeksiantaja Hämeen ammattikorkeakoulu on yksi yhteistyökumppaneista.

Vankien omaiset VAO ry on vuonna 2005 perustettu vapaaehtoisyhdistys. Yhdistys on perustettu vankien omaisten toimesta ja jäseniä on nykyään noin 150. Yhdistyksen tavoitteena on tiedon ja tuen tarjoaminen kaikille niille, joiden läheinen ihminen on tai on ollut vankilassa. Toiminta perustuu vahvasti vertaistuen, luottamuksellisuuden ja toivon herättämisen periaatteisiin. (VAO ry n.d.)

VAO ry tarjoaa yhdistyksen jäsenille vertaistukea tukipuhelimen, sähköpostin ja erilaisten vertaistapaamisten kautta. Tapaamiset voivat olla tukihenkilötoimintaa, paikallisia vertaistuki-iltoja tai valtakunnallisia tapaamisia. Vertaistukiryhmiä järjestetään Helsingissä, Tampereella, Turussa, Hämeenlinnassa, Kouvolassa, Imatralla sekä Seinäjoella. Vuosittain järjestetään myös leiri- ja viikonlopputoimintaa vankien omaisille. Toiminnan tarkoituksena on edistää perhesuhteiden säilymistä vankeusrangaistuksen aikana sekä synnyttää uusia myönteisiä ihmissuhteita. (VAO ry n.d.)

Kriminaalihuollon tukisäätiö on valtakunnallinen rikosseuraamusalan säätiö, joka perustettiin vuonna 2001 jatkamaan Kriminaalihuoltoyhdistyksen toimintaa. Kriminaalihuollon tukisäätiön tehtävänä on vankilasta vapautuvien ja heidän omaistensa yhteiskunnallisen aseman parantaminen. Säätiön tavoitteena on kuntouttavamman ja tarkoituksenmukaisemman jälkihuoltojärjestelmän edistäminen sekä rikosseuraamusalan järjestö- ja vapaaehtoistyön kehittäminen ja tukeminen. (Kriminaalihuollon tukisäätiö n.d.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminta on hyvin monitahoista ja luonteeltaan yleishyödyllistä. Säätiö edistää kohderyhmiensä asemaa muun muassa kriminaaliasiamiestoiminnalla ja erilaisilla kehittämishankkeilla. (Kriminaalihuollon tukisäätiö n.d.) Erytisesti vankiperhetyöhön liittyvillä kehittämishankkeilla Kriminaalihuollon tukisäätiö on tuonut vahvasti esiin vankiperheiden asemaa ja luonut lähtökohtia uusille vankien perheitä käsitteleville tutkimuksille.

Asiantuntija- ja kehittämistoiminnan lisäksi Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminta perustuu kuntoutumista edistävään järjestötyöhön sekä vaikuttamis- ja edunvalvontatoimintaan. Säätiö myös edistää alan järjestöjen verkostoitumista ja tukee taloudellisesti alan toimintaa. Tämän lisäksi Kriminaalihuollon tukisäätiö tuottaa tukiasumispalveluita ja sosiaalipalveluita rikosseuraamuslaitokselle ja kunnille. (Kriminaalihuollon tukisäätiö n.d.)

2.2 Kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat vankien perheet. Ryhmän laajuuden ja opinnäytetyön selkeyttämisen vuoksi perheet on kuitenkin rajattu käsittelemään vain lapsiperheitä. Tämä on myös opinnäytetyön taustalla olevan hankkeen kannalta tarkoituksenmukaista, sillä hanke käsittelee nimenomaan lapsiperheitä. Olennaista opinnäytetyön kohderyhmän kannalta on myös se, että siinä otetaan huomioon erityisesti siviilissä olevien perheenjäsenten näkökulma. Opinnäytetyön kohderyhmän rajauksen ulkopuolelle on siis jätetty vankilassa olevan perheenjäsenen asema. Kuitenkin tutkimuksessa on tarvittaessa huomioitu koko perheyhteisön näkökulma.

Opinnäytetyön kohderyhmää ei ole rajattu koskemaan mitään tiettyä perhemallia, sillä sitä ei katsottu opinnäytetyön tutkimustehtävän kannalta olennaiseksi. Tutkimuksen perheet voivat siis edustaa mitä tahansa perhemallia, kuten esimerkiksi ydinperhettä, uusperhettä tai sateenkaariperhettä. Myöskään sillä, ovatko vanhemmat avioliitossa tai avoliitossa ei ole tutkimuksen kannalta olennaista merkitystä. Ensisijaista on, että kysymyksessä on perhe, jossa on lapsia.

Tutkimuksessa on myös huomioitu kaikki vankeuteen liittyvät vaiheet. Toisin sanoen kohderyhmän perheissä vankeusrangaistus voi olla alussa, keskivaiheessa, vapautumisvaiheessa tai jo ohi.

Vankien perheiden määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Vuonna 2003 tehdyssä vankien omaisia koskevassa tutkimuksessa kuitenkin todettiin, että noin joka toisella vangilla oli puoliso tai kumppani. Lisäksi suunnilleen puolella vangeista oli lapsia. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003, 51.) Myös vuonna 2011 julkaistussa vankien ja heidän perheidensä yhteydenpitoikäytäntöjä selvittäneessä tutkimuksessa vankien perheenjäsenten määrään liittyvät tulokset ovat samansuuntaisia. Tutkimuksen mukaan 56% vangeista oli avioliitossa, avoliitossa, rekisteröidyssä parisuhteessa tai seurustelusuhteessa. Tämän lisäksi 62%:lla vangeista oli lapsia. (Ryynänen & Suomela 2011, 19, 35.)

Vuonna 2011 Suomessa siirtyi vapaudesta vankilaan yhteensä 6 436 vankia. Samana vuonna vankilasta vapautui yhteensä 6 358 vankia. Vankien päivittäinen keskimäärä Suomen vankiloissa oli näin ollen vuonna 2011 3 262. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2011, 5.) Jos ajatellaan, että jokaisella vangilla olisi kaksi lasta, vankien määrään suhteutettuna vankien perheenjäseniä olisi päivittäin noin 6000.

Vankiperheiden sosiokulttuurisen todellisuuden kannalta on keskeistä huomioida vankeusrangaistuksen tuomat elämäntilanteen- ja perhesuhteiden

den muutokset. Toisen vanhemman poistuminen perheen arjesta näkyy usein taloudellisina, psyykkisinä tai sosiaalisina haasteina. Kauralan tutkimuksen mukaan noin puolet vankien omaisista kokee toimeentulonsa heikentyneen huomattavasti puolison vangitsemisen jälkeen. Suuri osa vankien omaisista kokee itsensä myös masentuneeksi tai yksinäiseksi vankeuden vuoksi. (Kaurala 2009, 25–26.)

Vankeusrangaistuksen aikana perheiden sosiaaliset suhteet muuttuvat monella tavalla. Ensinnäkin perheen sisäiset sosiaaliset suhteet muuttuvat, kun siviilissä oleva puoliso jää yksin ja lapset ilman toista vanhempaa. Tällöin perhe tulee jo tietyllä tavalla rangaistuksi rikoksen tekijän ohella (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003, 17). Toiseksi perheen lähiyhteisö ja muu ympäristö saattavat muuttaa suhtautumistaan vankiperheeseen. Usein he tuomitsevat vangin perheen siinä missä vanginkin, mikä voi johtaa perheen leimautumiseen ja lisätä perheen kokemaan häpeää. Häpeän ja leimautumisen tai niiden pelon kautta vankiperheet voivat ajautua piilottelemaan perhetilannettaan, joka taas voi lisätä perheen ahdistusta ja kokemusta siitä, ettei tilanteesta voi puhua kenellekään.

On kuitenkin olennaista huomioida, että toisinaan toisen vanhemman vankeustuomio voi olla muulle perheelle jopa helpotus. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi väkivaltaiset perhesuhteet tai perheet, joissa on vakava päihdeongelma. Vuonna 2002 Rikosseuraamusviraston asettaman työryhmän tutkimusta varten selvitettiin vankien perheiden merkittävimpiä ongelma-alueita. Sekä parisuhdeväkivalta että päihteiden väärinkäyttö olivat yksiä suurimmista haasteista. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003, 18–19.)

2.3 Aikaisemmat tutkimukset

Yksi tämän opinnäytetyön taustatutkimuksen kannalta merkittävimmistä vankiperheitä käsittelevistä julkaisuista on vuonna 2009 julkaistu Kriminaalihuollon tukisäätiön selvitys ”Mitä kuuluu vangin läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus”. Selvityksen tarkoituksena oli kartoittaa alustavasti vankien perheiden sosiaalista tilannetta sekä vankeuden vaikutuksia perheeseen. Selvityksessä keskityttiin erityisesti vangin perheen sosiaalisen tilanteen, avun saannin ja riittävyyden sekä vangin kanssa yhteydenpidon selvittämiseen. Selvityksestä saaduissa tuloksissa todettiin, että vankien perheiden hyvinvointia ja toimeentuloa edistäisi tehokkaimmin se, että siviilissä oleva puoliso olisi oikeutettu lapsilisän yksinhuoltajakorotukseen ja elatustukeen. Selvityksen mukaan vankien perheet hyötyisivät merkittävästi myös vankiloiden käytäntöjä ja yhteiskunnan palveluita koskevista infopaketeista. (Kaurala 2009, 2, 26.)

Vaikka Kauralan selvitys on alustava ja suhteellisen pienimuotoinen, on se kuitenkin edistysaskel suomalaisessa vankien omaisten tutkimuksessa. Ennen Kauralan selvitystä tehdyt tutkimukset käsittelevät pääasiassa vankiloiden perhetyötä sekä lasten asemaa suhteessa vanhemman vankeuteen (Kaurala 2009, 1). Esimerkiksi vuonna 2003 julkaistussa Rikosseuraamusviraston työryhmän mietinnössä ”Perhe murin toisella puolella” oli tarkoituksena selvittää, kuinka vankeinhoidossa pystytään edesautta-

maan vankien ja heidän perheidensä välisiä suhteita. Tämän kautta työryhmän tavoitteena oli lisätä vangin voimavaroja, taata vangin oikeus perhesuhteiden säilymiseen, tukea vapautuvan vangin sopeutumista takaisin yhteiskuntaan sekä vähentää vankien perheille vankeudesta syntyviä ongelmia. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003, 3.)

Myös Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -projekti on tutkinut ja tuottanut monipuolisesti tietoa vankiperhetyöstä. Projektin taustalla vaikutti Vapautuvien tukiohjelman Perheiden tuki -osahanke, joka kartoitti perhetyön asiakaspolkua aina vankeudesta vapauteen. Projektissa esiin tullessiin tarpeisiin, perheiden kokonaisvaltaisen tukeen ja ammattilaisten tiedonpuutteeseen, vastaamiseksi käynnistettiin vuonna 2007 alkanut Ehjä perhe -projekti. Projektin tavoitteena oli tuottaa perhetyöhön perustuva vankiperheiden vertaisryhmätoiminnan kuntoutusmalli sekä vangeille että heidän perheilleen. Vankien näkökulmasta kuntoutusmallin tarkoituksena oli edesauttaa vangin edellytyksiä integroitua takaisin vapauteen ja perhe-elämään. Vankien perheiden kannalta kuntoutusmallin tarkoituksena oli tarjota tukea muuttuneeseen perhetilanteeseen sopeutumiseen. Tämän lisäksi projektin tavoitteena oli myös luoda vankiperhetyön koulutuskokonaisuus työntekijöille. (Sassi 2011, 2.)

Ehjä perhe -projekti oli kokonaisuudessaan hyvin laaja, sillä se ulottui käsittelemään niin vankeja, vankien perheitä kuin työntekijöitäkin. Projektin loppuraportin mukaan yksi sen tärkeimmistä saavutuksista kuitenkin on juuri vankien perheitä ja lapsia koskeva hyöty projektista: kuntoutusmallin luomisen lisäksi projekti on tuonut vankiperheille lisää näkyvyyttä julkisessa keskustelussa. Vankien perheiden kannalta tämä on ensiarvoista, sillä kuten aiemmin todettiin, ovat vankien perheet olleet julkisessa keskustelussa hyvin näkymätön ryhmä. Projektin tuoman näkyvyyden myötä esimerkiksi Kansaneläkelaitos on tiedottanut tarkentavansa elatustuen myöntämiseen liittyvää ohjeistustaan. (Sassi 2011, 24–25).

Hannakaisa Ryyänen ja Maarit Suomela ovat kartoittaneet vankien läheissuhteita tutkimuksessaan Lähelle - selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kuinka paljon läheissuhteita vangeilla on, kuinka vankeus vaikuttaa läheissuhteisiin sekä kuinka vangit ja läheiset pitävät yhteyttä vankeuden aikana. Tutkimus tuotti runsaasti merkityksellistä tietoa vankien perheistä. Tutkimustulokset antoivat esimerkiksi suuntaa-antavaa tietoa siitä, kuinka paljon vankien läheisiä Suomessa on. Tämän lisäksi tutkimuksesta selvisi, että vankeuden aikana vankien läheiset kokivat saavansa liian vähän tukea ja että erityisesti vankien ja lasten yhteydenpitoon tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Tutkimuksen mukaan vankien läheiset tulisi myös tuoda rikosseuraamusjärjestelmän tilastoinnissa tehokkaammin esille. (Ryyänen & Suomela 2011, 2, 50–54.)

Suoranaisesti vankien perheitä on tutkinut myös Tarja Sassi opinnäytetyössään ”Kaksoiselämää sitä eli..” Vankien omaisten kokemuksia tuen tarpeesta ja Vankien omaiset VAO ry:n toiminnasta. Tutkimuksessaan Sassi kartoittaa vankien omaisten sosiokulttuurista todellisuutta sekä sitä, millaisia tuen tarpeita VAO ry:n jäsenillä on ja millaisena he ovat koke-

neet yhdistyksen toiminnan. Kyselylomakkeella saatujen tutkimustulosten mukaan vankien omaiset kokivat VAO ry:n toiminnan vastaavan tuen tarpeita. Sen sijaan omaiset katsoivat tarvitsevansa enemmän tukea ja tietoa viranomaisilta ja ympäristöltä. (Sassi 2012.)

3 TEOREETTISET NÄKÖKULMAT

Tässä osiossa käsitellään tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia ja opinnäytetyön kannalta merkittävimpiä käsitteitä. Niiden avaamisen tarkoituksena on esitellä tutkimuksen kehys sekä syventää tutkimuksessa esiintyviä aiheita. Teoria ja käsitteet ovat merkittäviä myös opinnäytetyön myöhempien osioiden kannalta sillä niiden avulla kuvataan ja perustellaan tutkimustuloksia ja niihin liittyvää pohdintaa (Vilka 2005, 27).

Ensimmäiseksi osiossa esitellään perheille suunnattuja palveluita. Tutkimuksessa tulee vahvasti esiin palveluiden näkökulma, jonka vuoksi myös teoriaosuudessa painotetaan palveluiden osuutta. Tämän jälkeen käsitellään vertaistukitoimintaa ja sen kautta vertaisryhmätoimintaa ja yhteisöllisyyttä. Ne ovat aiheina tärkeitä opinnäytetyön kehittämisenäkökulman syventämisen kannalta. Yleisesti ottaen koko teoriapohja on muodostunut opinnäytetyön tutkimustehtävän ja tutkimuskysymysten pohjalta.

Sosiaali- ja terveydenhuolto on hyvin laaja kokonaisuus. Se voidaan käsitellä erilaisten toimintojen muodostamana järjestelmänä, jonka tavoitteena on edistää ja ylläpitää kansalaisten hyvinvointia. Tässä opinnäytetyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudesta keskitytään erityisesti sosiaalitoimeen ja sen tehtäviin. Sosiaalitoimi on osa sosiaali- ja terveystoimea, jonka tehtävänä on järjestää kunnan sosiaali- ja terveyspalvelut sekä yleisesti huolehtia sosiaali- ja terveysalan toimivuudesta. Tämän lisäksi sosiaali- ja terveystoimi vastaa julkisen rahoituksen kanavoimisesta. (Lammi-Taskula 2011, 36.)

Opinnäytetyön kohderyhmän eli lapsiperheiden vuoksi sosiaalitoimen palveluista on rajattu käsiteltäviksi vain perheille suunnatut palvelut. Perhepalveluilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaisia julkisen sektorin palveluita, joilla pyritään edistämään perheiden hyvinvointia. Rajaus on tehty tällä tavoin, koska vankien perheille ei ole juuri heille suunnattuja julkisia palveluita. Palveluihin katsotaan kuuluviksi myös erilaiset sosiaaliavustukset ja etuudet. Ne eivät ole varsinaisia palveluita, mutta ne palvelevat lukuisia perheitä vastaamalla erityisesti heidän taloudellisiin tarpeisiinsa. Myös sosiaali- ja terveysalan käsitteiden päällekkäisyyksien ja niiden sisältöjen tulkinnanvaraisuuden vuoksi tässä tutkimuksessa katsotaan, että sosiaalietuudet ja -avustukset voidaan lukea palveluiksi (Lammi-Taskula 2011, 35).

Perhepalveluita pyritään esittelemään mahdollisimman kattavasti, mutta palvelujärjestelmän laajuuden ja monimuotoisuuden vuoksi kaikkia tukipalveluita ei ole mahdollista eritellä. Tästä johtuen seuraavaksi esitellään pääpiirteisesti merkittävimmät julkiset perhepalvelut.

3.1 Perheille suunnatut palvelut

Yleiset sosiaalipalvelut määritellään sosiaalihuoltolaissa. Perhenäkökulmasta merkittävimmät näistä palveluista ovat sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta sekä lapsiperheiden kotipalvelu. Muita sosiaalihuoltolaissa mainittuja ja erityislainsäädännöllä määriteltyjä perhepalveluita ovat adoptioneuvonta, isyyden selvittäminen, perheasioiden sovittelu, lapsen huolto- ja tapaamisoikeussopimus sekä lapsen elatus. (Sosiaalihuoltolaki 3:17 §.)

Sosiaalityöllä tarkoitetaan yksilöiden ja perheiden tukemista ohjauksen, neuvonnan ja muiden toimien kautta. Sen tavoitteena on edistää kansalaisten toimintakykyä, toimeentuloa sekä elämänlaatua. Perheiden kannalta sosiaalityön etuna on sen monipuolisuus: sosiaalityötä tehdään niin toimitoissa, erilaisissa palvelukeskuksissa kuin asiakkaiden kotonakin. Sosiaalityön ruuhkautuneisuuden vuoksi sen näkyvimmäksi ja yhdeksi tärkeimmäksi tukimuodoksi on kuitenkin noussut toimeentulotuen myöntäminen. (Lammi-Taskula 2011, 75–76.)

Toimeentulotuesta säädetään erikseen toimeentulotukilailla ja sen tarkoituksena on turvata perheille ja henkilöille välttämätön toimeentulo. Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentulon muoto eli sitä myönnetään vain, jos perhe tai henkilö ei ole oikeutettu muihin etuuksiin, etuudet eivät ole riittäviä tai niitä ei voi käyttää toimeentulotuen myöntämisen aikana. (Karhunen 2008, 26.) Harkinnanvaraista toimeentulotukea voi hakea esimerkiksi vankilavierailuista koituviin matkakustannuksiin. Yleisesti ottaen toimeentulotuki on monille perheille tärkeä etuus sillä lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt (Lammi-Taskula 2011, 80).

Kasvatus- ja perheneuvonnan tavoitteena on tarjota perheille asiantuntija-apua perheen kasvu- ja kehitysprosessin aikana. Tavallisimpia syitä kasvatus- ja perheneuvontaan hakeutumiseen ovat perheen kohtaamat ongelmat liiallisen päihteiden käytön, perheväkivallan tai lasten haastavan käyttäytymisen suhteen. Kasvatus- ja perheneuvonta tukee perheitä kuitenkin myös perhe-elämän kriisikohdissa, joita voivat olla esimerkiksi perheenjäsentä koskeva vankilatuomio. Perheitä pyritään tukemaan erilaisen ohjauksen, neuvonnan ja terapian avulla. (Lammi- Taskula 2011, 80–81.) Neuvolatoiminnasta merkittäviä palveluita voivat olla myös äitiys- ja lastenneuvolat.

Lapsiperheiden kotipalvelulla tarkoitetaan ammattilaisen antamaa kotihoitona apua ja siihen liittyviä tukitoimia. Niillä pyritään edistämään ja ylläpitämään perheiden ja perheenjäsenten itsenäistä suoriutumista arkisista toiminnoista. Perheille suunnatuista sosiaalipalveluista lapsiperheiden kotipalvelu on kuitenkin yksi vaikeimmin saatavimmista: nykyään vain alle kaksi prosenttia lapsiperheistä saa kunnan järjestämää kotipalvelua. Tämä johtuu kotipalveluiden keskittämistä ikääntyneiden hoitoon. (Lammi-Taskula 2011, 79.) Lapsiperheitä voidaan kuitenkin tukea kotona esimerkiksi lastensuojelun avohuollon tukitoimien kautta.

Lastensuojelusta ja siihen liittyvistä toimenpiteistä säädetään lastensuojelulaissa. Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus monipuoliseen ja ta-

sapainoiseen kehitykseen sekä turvalliseen kasvuympäristöön. Tämän lisäksi lain tehtävänä on taata lapsen oikeus erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 1:1 §.) Lastensuojelussa lapsen etu on aina ensisijaista mutta lain on tuettava myös lapsen kasvatuksesta huolehtivia henkilöitä sekä pyrittävä ennaltaehkäisemään ja korjaamaan perheiden ongelmia (Lastensuojelulaki 1:2 §). Lastensuojelu on lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, josta suurin osa toteutetaan avohuollon tukitoimina (Rousu 2008, 32). Yleisten sosiaalipalveluiden lisäksi avohuollon tukitoimia voivat olla esimerkiksi tukihenkilötoiminta, terapiapalvelut, perhetyö sekä lapsen tarpeita vastaava tukitoiminta. Muita lapsi- ja perhekohtaisia lastensuojelutoimia ovat lastensuojelutarpeen selvitys, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto (Lastensuojelulaki 1:3 §).

Perheiden kannalta olennainen julkinen sosiaalipalvelu on myös lasten päivähoito. Päivähoidon tavoitteena on lapsen huolenpidon ja hyvinvoinnin edistämisen lisäksi työskennellä yhdessä vanhempien kanssa ja tukea perheitä heidän kasvatustehtävässään (Laki lasten päivähoitosta 1:2a §). Näin ollen päivähoito on koko perheen hyvinvointia edistävä järjestelmä. Myös esiopetus ja perusopetus ovat perheiden kannalta merkittäviä kokonaisuuksia. Ne eivät kuulu yleisiin sosiaalipalveluihin, mutta koska ne perustuvat kunnan velvollisuuteen järjestää opetusta oppivelvollisuusikäisille, on ne huomioitu tässä opinnäytetyössä. Päiväkodit ja koulut ovat myös tärkeitä paikkoja lasten ja nuorten jokapäiväisessä elämässä. Päiväkotien lisäksi myös koulut ja oppilaiden kodit on velvoitettu tekemään yhteistyötä, josta johtuen koulu ei ole vain lasten ja nuorten kannalta tärkeä ympäristö vaan se edesauttaa koko perhettä (Perusopetuslaki 1:3 §).

Kuten aiemmin mainittiin, perheitä tukeviksi palveluiksi katsotaan tässä opinnäytetyössä kuuluviksi myös erilaiset sosiaaliavustukset ja etuudet. Näitä ovat esimerkiksi valtion Kansaneläkelaitoksen myöntämät etuudet, kuten lapsilisä, kotihoidontuki, vanhempainraha, äitiys- ja isyysraha. Etuudet voivat olla perheiden hyvinvoinnin kannalta tärkeä taloudellinen tuki. Esimerkiksi vankien omaisten kohdalla taloudelliset kysymykset ovat usein hyvin näkyviä, sillä toisen vanhemman vankeustuomion aikana perheen tulot voivat pienentyä huomattavasti.

3.2 Vertaistuki

Vertaistuki on käsitteenä suhteellisen jäsentymätön, sillä siitä on lukuisia erilaisia määritelmiä. Tutkijasta riippuen vertaistuen määrittelyssä painotetaan muun muassa vastavuoroisuutta ja tasa-arvoa, auttamisen halua ja autetuksi tulemistä, omien voimavarojen löytämistä tai yleisesti tukemista. Kaikkia määritelmiä kuitenkin yhdistää ajatus kahdesta tai useammasta ihmisestä, jotka ovat samankaltaisissa elämäntilanteissa tai jotka jakavat keskenään saman ongelman. Olennaista kaikissa määritelmissä on myös avun saaminen omia kokemuksia jakamalla ja muiden tarinoita kuulemalla. (Laimio & Karnell 2010, 13–14.)

Vertaistuen käsitettä sekoittaa myös monet muut lähikäsitteet ja samantyyppiset termit. Usein puhutaan samanaikaisesti muun muassa vertaistoiminnasta, vertaisryhmätoiminnasta, tukiryhmätoiminnasta tai oma-

aputoiminnasta (Nylund 1996, 195). Monet tutkijat ovat kuitenkin päätyneet vertaistuen käsitteeseen, sillä siinä yhdistyvät sanat vertaisuus ja tuki (Laimio & Karnell 2010, 12). Se kuvaa parhaiten aiheen asiasisältöä. Tämän vuoksi myös tässä opinnäytetyössä käytetään vertaistuen käsitettä. Vertaistukitoiminnalla ja vertaisuuteen perustuvalla toiminnalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa vertaistukea hyödyntävää toimintaa.

Vertaistuki on vertaisuuteen perustuva vapaaehtoistyön muoto. Vertaisuudella tarkoitetaan kahden tai useamman ihmisen omakohtaiseen kokemukseen pohjautuvaa tietoa jostakin tietystä elämäntilanteesta. Vertaisuuteen liittyy olennaisesti se, että samassa tilanteessa olevilla ihmisillä on sellaista tietoa, mitä ulkopuolisilla ihmisillä ei voi olla. Vertaistuki on siis kokemusasiatuntijuuteen perustuvaa yhteisöllistä toimintaa. Siinä ihmiset voivat löytää omia voimavarojaan ja edesauttaa jaksamistaan tasa-arvoisen kanssakäymisen kautta. (Laimio & Karnell 2010, 13–16, 26.)

3.2.1 Vertaistukiryhmät ja vankien perheet

Käytännössä vertaistukea voidaan toteuttaa hyvin erilaisilla tavoilla ja erilaisissa ympäristöissä. Sitä voi saada esimerkiksi kirjallisuudesta, internetistä tai muualta mediasta. Tyypillisimmät vertaistuen toteutumisen paikat ovat kuitenkin kahden yksilön väliset kohtaamiset sekä vertaistukiryhmät. (Laimio & Karnell 2010, 13.)

Vertaistukiryhmien ajatuksena on toteuttaa vertaisuuden myönteisiä vaikutuksia: ryhmä toimii paikkana toteuttaa vertaisuutta. Samanlaiset kokemukset jostakin elämäntilanteesta tai ongelmasta liittävätkin ihmiset ryhmään ja luovat ryhmän toiminnalle pohjan. Vertaistukiryhmän toiminta perustuu ajatukseen siitä, että samanlaisten kokemusten kuuleminen ja jakaminen edesauttavat empaattisia suhteita. Mahdollisuus saada ymmärrystä samoja asioita kohdanneilta ihmisiltä vahvistaa kuulluksi tulemistä. Samastuminen muihin jäseniin auttaa jäsentämään omaa elämäntilannetta ja sopeutumaan siihen. (Mykkänen-Hänninen 2007, 26–27.) Yhteisön tuki ja yksilön kokemus siitä, ettei ole elämäntilanteessaan yksin, ovat keskeisimpiä ja kuntouttavimpia vertaistukiryhmien piirteitä.

Vertaistukiryhmät ovat pääasiassa järjestöjen, yhdistyksien ja yhteisöjen organisoimia, sillä perinteisesti vertaistukitoiminta perustuu pääasiassa vapaaehtoistoimintaan. Kuitenkin myös kunnat ja yksityiset palveluntuottajat voivat järjestää vertaistukiryhmiä. Rakenteeltaan vertaistukiryhmät voivat olla hyvinkin erikokoisia, avoimia tai suljettuja, strukturoituja tai vapaamuotoisia. (Mykkänen-Hänninen 2007, 27–29.) Ryhmät voivat siis olla hyvin erilaisia ja ainut yhdistävä tekijä saattaakin olla se, että ryhmät kokoontuvat jakaakseen kokemuksiaan (Nylund 1996, 194).

Huhtimo ja Sassi ovat tutkineet Ehjä-perhe-hankkeen arviointiraportissaan vankiperheiden kokemuksia vertaisryhmätoiminnasta. Vertaistuen vaikutuksista keskeisimpinä nähtiin muun muassa mahdollisuus puhua avoimesti elämäntilanteista, kokemusten jakaminen vankeusajasta, rohkaiseminen, henkinen tuki ja kokemus siitä, ettei ole tilanteessaan yksin. Erityisesti nähtiin hyvänä myös se, että vertaisryhmätoiminnassa myös lapset voivat

saada vertaistukea. Ryhmässä lapset voivat rohkaista toisiaan puhumaan tunteistaan ja saada ymmärrystä omille kokemuksilleen. Perheiden kannalta vertaistukiryhmissä merkittävää onkin juuri se, että vertaistukiryhmässä voidaan huomioida kaikkien perheenjäsenten kokemukset yksilöllisesti. Vertaistukiryhmät voivat myös vahvistaa vanhemmuutta ja lisätä perheen yhtenäisyyden kokemuksia. (Huhtimo & Sassi 2009, 15, 41.)

Vankiperheiden kokemusten mukaan tunteista ja ajatuksista keskusteleminen yhdessä muiden samassa tilanteessa olevien kanssa toi perheeseen toivoa, uusia näkökulmia ja voimaantumista niin senhetkiseen tilanteeseen kuin tulevaisuuteen nähden. Ryhmän tuella oli merkittävä vaikutus jaksamiseen, ja se myös tuki sosiaalisia suhteita ja mahdollisti uusia ystävyys-suhteita. Tärkeinä vaikutuksina koettiin myös luottamuksen kasvaminen omaan selviytymiseen sekä ajankohtaisen tiedon saanti. (Huhtimo & Sassi 2009, 41).

Myös Rikosseuraamusviraston työryhmän mietinnön (1/2003, 94) mukaan vankien perheille suunnattu vertaistoiminta on ensisijaisen tärkeää. Vankien perheet joutuvat usein selviämään vankeusrangaistuksesta ja uudesta elämäntilanteesta koituvista ongelmista yksin, sillä perheiden luonnollisissa sosiaalisissa yhteisöissä voi olla vaikeaa tulla kuulluksi tai ymmärretyksi (Sassi 2012). Vertaisryhmätoiminta voi tarjota heille mahdollisuuden käsitellä asioita muiden kokemusasiantuntijoiden kanssa suvaitsevassa ympäristössä sekä löytää omia voimavarojaan.

3.2.2 Yhteisöllisyys

Vertaistukitoiminta on vahvasti yhteisöllisyyteen perustuvaa toimintaa, sillä vertaisuus on aina vähintään kahden ihmisen välistä. Yhteisöllisyys voidaan määritellä yhteisön käsitteen kautta. Kurki (2000, 130) toteaa, että yhteisöllä tarkoitetaan henkilöitä, joita yhdistävät jokin tietty asia, tavoite tai kiinnostuksenkohde. Olennaista on, että jäsenten välinen sosiaalinen toiminta on yhteisten intressien ja arvojen ohjaamaa. Yhteisössä yksilöllisten persoonien joukko ja jokaisen jäsenen subjektiivinen tunne jakavat saman päämäärän. Mikä tahansa joukko ihmisiä ei siis ole yhteisö, vaan aidon yhteisön rakentumiseksi tarvitaan tietynlaisia sosiaalisia suhteita.

Yhteisön toiminta perustuu ensisijaisesti vuorovaikutukseen. Sen kautta yhteisön jäsenet voivat tulla kuulluiksi ja saada tukea muilta ryhmän jäseniltä. Muita yhteisön tunnusmerkkejä ovat sen alueellinen rajattavuus sekä yhteenkuuluvuuden ja muiden yhteisöllisyyttä symboloivien tunteiden ilmaiseminen (Krok 2008, 198).

Perhe on usein yksi ihmisten merkittävimmistä ja pitkäaikaisimmista yhteisöistä. Se tarjoaa jäsenilleen tärkeitä ihmissuhteita, hoivaa ja huolenpitoa, yhteistä kasvua ja kehitystä sekä virkistystä (Lammi-Taskula 2011, 21). Perheen määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, sillä siihen vaikuttavat merkittävästi kulttuurisidonnaiset tekijät ja erilaiset käsitykset perheestä. Perhettä voidaan tarkastella esimerkiksi asumisen, sukulaisuuden tai siviilisäädyn kautta. Suomalaisen kyselytutkimuksen mukaan suurin osa suomalaisista kokee perheen rakentuvan perinteisestä ydinperhe-

tä eli avioparista ja heidän lapsistaan (Helminen 2006, 16). Kuitenkin esimerkiksi Etelä-Euroopassa perhe käsitetään paljon laajempänä kokonaisuutena. Näin ollen voidaan todeta perheen muodostuvan ennen kaikkea yhteenkuuluvuuden tunteesta (Lammi-Taskula 2011, 18).

Yhteenkuuluvuuden tunne pohjautuu hyvin paljon yhteisöllisyyteen. Yhteisöllisyys on yhteisössä kehittyvä ominaisuus, joka vaikuttaa merkittävästi yhteisön koheesioon ja yhteisön tavoitteiden saavuttamiseen. Yhteisöllisyyden syntymiseen vaikuttavat yksilöiden subjektiiviset kokemukset yhteisöstä ja halu olla mukana yhteisön toiminnassa. Käytännössä yhteisöllisyys on yhdessä tekemistä, yhdessäoloa sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Aron, Kangaspunnan ja Saastamoisen (2011, 246) mukaan merkityksellisintä yhteisöllisyydessä onkin juuri yhteisön jäsenten välinen tunne yhteenkuuluvuudesta. Yhteenkuuluvuuden tunne lisää yhteisön sisäistä solidaarisuutta ja luottamusta mutta samalla se myös syventää yhteisön jäsenten sitoutumista ja sopeutumista yhteisöön. Kurki (2000, 130) toteaa, että myös integroituminen on yksi yhteisöllisyyden kulmakivistä. Integroitumisen lisäksi hän mainitsee yhteisöllisyyden tunnusmerkeiksi dialogin, avoimuuden ja tietynlaisen pysyvyyden.

Yhteisöllisyys voi esiintyä ihmisten arjessa eri tavoin. Usein se on läsnä yhtäaikaaisesti niin pitkäkestoisena sitoutumisena kuin lyhytaikaisena yhteisöllisyytenä, jonka tarkoituksena on tukea ihmisten hetkellisiä integroitumisen tarpeita. (Korkiamäki, Nylund, Raitakari & Roivainen 2008, 10.) Esimerkiksi vertaistukiryhmät voivat tarjota lyhytaikaista yhteisöllisyyttä uusissa ja haastavissa elämäntilanteissa oleville ihmisille. Perhe taas on yksi yleisimmistä ja merkittävimmistä yhteisöistä, joka edustaa pitkäkestoista yhteisöllisyyttä.

Niin pitkäkestoisessa kuin lyhytkestoissa, arjen luonnollisessa yhteisössä kuten perheessä kuin järjestetyssä yhteisössä, merkityksellisintä yhteisössä on sen tuoma positiivinen voima. Se perustuu tunteeseen osallisuudesta, joukkoon kuulumisesta sekä itsensä tärkeäksi kokemisesta. Tästä johtuen yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä voidaan pitää hyvin voimaannuttavina elementteinä ja tärkeinä voimavarojen lähteinä monille ihmisille. (Laitinen 2008, 268.)

3.3 Yhteiskunnallinen näkökulma vertaistukitoimintaan

Kuten aiemmin mainittiin, on vertaistukitoiminta yksi vapaaehtoistyön muoto. Vapaaehtoistyöllä tarkoitetaan sellaista vuorovaikutuksellista toimintaa, johon yksilö osallistuu vapaasta tahdostaan. Sen pääperiaatteena on, että työntekijöiden motivaatio perustuu aitoon auttamisenhaluun eikä hän saa tehtävästään rahallista korvausta. Vapaaehtoistyö on järjestettyä auttamista ja tukemista ja sen tavoitteena on auttaa asiakkaita heidän henkisen taakkansa ja elinoloihinsa liittyvien tarpeiden käsittelemisessä. (Eskola & Kurki 2001, 7–12.) Vapaaehtoistyön lähtökohtana on siis ihmisten yhdistymisen vapaus ja aatteellinen toiminta, kun taas julkiset palvelut sisältyvät ihmisten perusoikeuksiin ja ne perustuvat lakeihin (Mykkänen-Hänninen 2007, 14).

Mykkänen-Hänninen (2007, 6, 14) toteaa, että yhteiskunnallisella tasolla vapaaehtoistyöllä on kaksi merkitystä. Ensimmäiseksi sen tehtävänä on osallistamisen ja tuen tarjoamisen kautta ehkäistä ihmisten syrjäytymistä. Toiseksi vapaaehtoistyö mahdollistaa lisäresurssin muodostamisen hyvinvointipalveluille. Julkisille sosiaali- ja terveystalvakuille on kasattu paljon vastuuta, sillä hyvinvointivaltioissa painotetaan aina vain enemmän viranomaisten ja asiantuntijoiden tärkeyttä.

Hyvinvointipalvelujen näkökulmasta vapaaehtoistyötä ja vertaistoimintaa voidaan siis usein pitää julkisia palveluita täydentävinä työmuotoina. Näin ollen julkiset palvelut ja vapaaehtoistyö vertaistukitoiminta mukaan lukien voidaan hyvin nähdä rinnakkaisina toimintoina. On kuitenkin tärkeää, että tämä raja pysyy selkeänä. Ruuhkautuneiden palveluiden takia haasteena on, että julkinen sektori asettaa liikaa paineita kolmannelle sektorille palveluiden tarjoamisen suhteen. Yhtenä vapaaehtoistyön kulmakivenä on kuitenkin juuri sen riippumattomuus virallisista palveluista ja markkinoinsta, jonka vuoksi selkeä työnjako sektoreiden välillä on tärkeää. (Mykkänen-Hänninen 2007, 12–15.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia vankien perheitä tukevien palveluiden kehittämistä. Tätä pyritään selvittämään sekä sosiaalialan työntekijöiden että vankien perheiden näkökulmista. Lähtökohtana selvitykselle on kartoittaa vankien perheiden tuen tarpeita ja perheitä tukevia julkisen sektorin perhepalveluita. Sen kautta selvitetään, kohtaavatko vankien perheiden tuen tarpeet ja julkisen sektorin perhepalvelut.

Opinnäytetyön tavoitteena on myös tutkia vertaistuen asemaa julkisen sektorin perhepalveluita täydentävänä toimintana. Tämän kautta pyritään selvittämään julkisen sektorin palveluiden ja vertaisuuteen perustuvien tukitoimintojen välistä suhdetta.

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on tutkia vankien perheitä tukevien palveluiden kehittämistä.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten julkiset perhepalvelut vastaavat vankien perheiden tuen tarpeisiin?
2. Miten julkisia perhepalveluita tulisi kehittää vastattaessa perheen tuen tarpeisiin?
3. Mikä on vertaistuen merkitys julkisia perhepalveluita täydentävänä toimintana?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyössä tutkitaan sosiaalityöntekijöiden ja vankien omaisten ajatuksia siitä, kuinka perheille suunnattuja palveluita voitaisiin kehittää ja kuinka vertaistuki voisi täydentää kyseisiä palveluita. Toisin sanoen opinnäytetyössä pyritään tuomaan esiin tutkittavien näkemyksiä tutkittavasta aiheesta (Kiviniemi 2010, 70). Tutkittavien näkemykset perustuvat siihen, millaisia merkityksiä he antavat tutkittavalle aiheelle ja mitä heidän subjektiiviset käsityksensä ja kokemuksensa ovat. Opinnäytetyössä tutkittavia asioita ei siis voida mitata määrällisesti. Tämän vuoksi opinnäytetyö on toteutettu kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena ja siinä on käytetty kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä tutkimus- ja analysointimenetelmiä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on syventyä johonkin tiettyyn asiaan ja ymmärtää sitä. Tavoitteena ei siis ole vain todentaa jo olemassa olevaa epäilyä jostain, vaan tutkimus voi tuoda esiin uusia ja ennalta odottamattomia asioita. (Eskola & Suoranta 2000, 61.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusote on usein avoin ja joustava. Tutkimuksen eteneminen ei ole tarkkaan määriteltyä vaan tutkimuksen aikana esiin tulevat asiat voivat vaikuttaa tutkimuksen vaiheisiin ja tuloksiin. Esimerkiksi tutkimustehtävä ja tutkimuksen aineistoon liittyvät päätökset voivat muuttua tutkimuksen aikana ja muotoutua lopulliseen muotoonsa tutkimuksen edetessä. Kvalitatiivinen tutkimus on siis luonteeltaan prosessi, jonka eri elementit, kuten tutkimukseen liittyvä teoria tai tutkimustehtävä, elävät koko tutkimuksen ajan. (Kiviniemi 2010, 70.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei myöskään ole ennalta päätettyjä oletuksia tutkimustuloksista tai tutkimuksen kohteesta. Tällainen hypoteesittomuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei tutkijalla olisi omia kokemuksia ja mielipiteitä aiheesta. Olennaista on, ettei niistä muodosteta tutkimuksia rajoittavia muodostelmia. (Eskola & Suoranta 2000, 19.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen laadullisuus korostuu myös sen aineistossa. Tutkimukselle on tyypillistä suhteellisen pieni aineisto, jota pyritään erittelemään ja tulkitsemaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Eskola ja Suoranta (2000, 18) kuvaavat tätä piirrettä harkinnanvaraiseksi otannaksi. Sen mukaan aineiston laatu on ensisijainen edellytys tutkimuksen tieteellisyydelle, ei niinkään aineiston määrä.

5.1 Aineiston hankinta

Opinnäytetyön aineisto rakentuu kahdesta eri kokonaisuudesta: vankien perheiden lomakehaastatteluista ja sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista. Tutkimuksessa on siis hyödynnetty aineistotriangulaatiota, jolla tarkoitetaan useiden tutkimusaineistojen yhdistämistä (Vilka 2005, 54). Opinnäytetyössä päädyttiin käyttämään kahta eri aineistoa jotta aineistosta kokonaisuudessaan saataisiin mahdollisimman kattava. Tutkimuksessa haluttiin myös tuoda esiin mielipiteitä tutkittavasta aiheesta mahdollisimman monipuolisesti. Sosiaalityöntekijät ja vankien perheet kohtaavat saman ai-

heen hyvin eri näkökulmista, jonka vuoksi molempien ryhmien haastattelamisen koettiin mahdollistavan monipuoliset tutkimustulokset. Opinnäytetyön edetessä kävi ilmi, että molemmat vastaajaryhmät tulevat olemaan suhteellisen pieniä. Myös tämän takia kahden eri aineiston käyttäminen oli tutkimustulosten ja aineiston analysoinnin kannalta merkittävää.

Aineiston kerääminen toteutettiin haastattelujen avulla. Tutkimusmenetelmäksi valittiin haastattelu, koska opinnäytetyössä haluttiin tutkia aiemmin vain vähän kartoitettua aihealuetta. Haastattelun avulla oli mahdollista saada paljon ja monipuolisesti tietoa tutkittavasta aiheesta. Sen kautta tulokset voitiin myös sijoittaa laajempaan kontekstiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.) Haastattelu on myös yleisesti kvalitatiiviselle tutkimukselle hyvin tunnusomainen tutkimusmenetelmä, jonka vuoksi se koettiin sopivaksi tässäkin opinnäytetyössä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 155).

Kahden eri aineiston lisäksi opinnäytetyössä päädyttiin käyttämään kahta eri haastattelumetodia, lomakehaastattelua ja teemahaastattelua. Tätä kutsutaan menetelmätriangulaatioksi. Sillä tarkoitetaan yleisesti eri tutkimusmenetelmien käyttämistä samassa tutkimuksessa. Eskola ja Suoranta (2000, 68) toteavat, että aineistonkeruussa yhdellä tutkimusmenetelmällä voi olla ongelmallista saada tarpeeksi monipuolista kuvaa tutkittavasta aiheesta. Eri aineistojen yhdistäminen mahdollistaa myös aineistojen välisten merkitysten löytämisen ja huomioimisen (Vilkkä 2005, 126). Tästä johtuen menetelmätriangulaatio voi tutkimuksen tekemisessä olla jopa suositeltavaa.

Tässä tutkimuksessa eri tutkimusmenetelmien käyttöön vaikutti vahvasti myös se, että kahdelle kohderyhmälle haluttiin valita mahdollisimman sopivat aineistonkeruumenetelmät. Menetelmiä ja niiden valintaperusteita eritellään edempänä tarkemmin.

Ennen haastattelujen toteuttamista valmisteltiin lomakehaastattelupohja ja suunniteltiin rakenne teemahaastattelua varten. Molemmat haastattelut rakennettiin viiden teeman mukaisesti. Teemat olivat vankien perheiden tuen tarpeet, palvelujärjestelmä, palveluiden kehittämisen näkökulma, yhteisöllisyys ja vertaistuki.

5.1.1 Lomakehaastattelu

Lomakehaastattelussa eli strukturoidussa haastattelussa vastaajat vastaavat samanlaisiin kysymyksiin samassa järjestyksessä. Tarkoituksena on, että kysymysten merkitys on kaikille vastaajille sama. (Eskola & Suoranta 2000, 86.)

Lomakehaastatteluilla (Liite 2) kerättiin vankien perheiden kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Tutkimusmenetelmän valinnassa päädyttiin lomakehaastatteluun, sillä esimerkiksi sosiaalityöntekijöihin verrattuna vankien perheet olivat maantieteellisesti vaikeammin tavoitettavissa. Näin ollen perinteiset kasvotusten tapahtuvat haastattelut olisivat olleet ongelmallisempia toteuttaa. Kasvotusten tehtävät haastattelut vievät myös suhteellisen paljon aikaa, jonka vuoksi aineistonkeruuta haluttiin tehostaa käyttä-

mässä osassa haastatteluja lomakehaastattelua. Lomakehaastattelu on metodina hyvin tehokas, sillä sama lomakehaastattelu voidaan lähettää usealle vastaanottajalle ja näin tutkijan on mahdollista saada paljon vastauksia yhdellä lomakkeella. (Hirsjärvi ym. 2004, 197.) Vankien perheiltä oli tavoitteena saada noin kymmenen vastausta, joten aineistonkeruumenetelmän oli tärkeää olla tuottava.

Tähän opinnäytetyöhön liittyvä lomakehaastattelu oli suhteellisen pitkä. Kysymyksiä oli 27 ja lomake kokonaisuudessaan noin kolme sivua pitkä. Kysymykset käytiin useaan kertaan läpi ja koska kaikki todettiin tutkimuksen kannalta tarpeellisiksi, ei niitä päädytty karsimaan. Sen sijaan lomakehaastattelu rakennettiin sekä strukturoiduista että puolistrukturoidusta kysymyksistä. Strukturoiduilla kysymyksillä tarkoitetaan sellaisia kysymyksiä, joihin vastausvaihtoehdot ovat valmiina. Puolistrukturoiduissa kysymyksissä taas kysymys on kaikille sama, mutta haastateltavat saavat vastata siihen vapaasti. (Eskola & Suoranta 2000, 86.) Kahdenlaisten kysymysmallien haluttiin nopeuttaa ja jäsentää haastatteluun vastaamista. Kahdenlaisilla kysymyksillä pyrittiin myös monipuolistamaan ja syventämään lomakehaastattelulla saatavia vastauksia.

Puolistrukturoitua kysymysmallia käytettiin kysymyksissä, joista toivottiin laajempia ja tarkempia vastauksia. Tällä tavoin haluttiin tuoda enemmän esiin vastaajien näkemyksiä. Puolistrukturoitujen kysymysten käyttö mahdollisti myös erilaisten merkityssuhteiden ja vastauksiin vaikuttavien tekijöiden kartoittamisen, mikä on kvalitatiivisessa tutkimuksessa hyvin tarkoituksenmukaista. Strukturoiduilla kysymyksillä tällaisia asioita ei välttämättä saa selville. Lomakehaastattelussa käytettiin strukturoitua kysymysmallia sellaisten kysymysten kohdalla, joista vastaajilta riitti yksinkertaisempi vastaus tai joissa kysymys oli luonteeltaan yleismaailmallisempi.

Lomakehaastattelun yhteyteen laadittiin myös saatekirje (Liite 1), jossa kerrottiin opinnäytetyöstä ja vastaamisesta. Saatekirje ja lomakehaastattelu lähetettiin vankien perheille sähköisesti Vankien omaiset VAO ry:n helmikuun jäsenkirjeen mukana helmikuussa 2013. Haastattelut lähetettiin kaikille yhdistyksen jäsenille, sillä palautuvien vastauksien määrää ei ennalta tiedetty ja erottelu lähettämisvaiheessa olisi ollut haastavaa. Opinnäytetyön tutkimustehtävän mukaisesti lomakehaastatteluiden kohdistamista ja toivottuja vastauksia rajattiin kuitenkin koskemaan erityisesti lapsiperheitä. Tämä mainittiin saatekirjeessä.

Lomakehaastattelut pyydettiin palauttamaan tutkijalle sähköisesti kahden viikon vastausajan kuluessa. Ajatuksena oli, että sähköisesti lomakehaastatteluun vastaaminen olisi kaikista helpointa ja nopeinta eikä siitä syntyisi kustannuksia tutkimuksen osapuolille. Vastausajan aikana kuitenkin vain yksi vastaus palautettiin sähköpostitse ja yksi vangin perheenjäsenen toiveiden mukaisesti postissa. Vähäisten vastausten takia palautusaikaa pidennettiin, mutta koska vastauksia ei tämänkään jälkeen saapunut, päädyttiin lisävastauksia keräämään Kriminaalihuollon tukisäätiön työntekijän kautta. Tämän jälkeen vastauksia vankien perheiltä saatiin yhteensä neljä.

5.1.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelulla kerättiin tietoa sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä tutkittavasta aiheesta. Teemahaastattelussa haastattelun sisältämät aihealueet on päätetty etukäteen mutta niiden järjestystä tai niiden sisältämiä tarkempia kysymyksiä ei ole määritelty (Eskola & Suoranta 2000, 86). Teemat toimivat tutkijalle haastattelun runkona ja tukena, mutta esimerkiksi kysymysten laajuus saattaa vaihdella. Tässä tutkimuksessa haastattelurunko (Liite 3) muodostettiin aiemmin mainittujen teemojen avulla. Teemat olivat molemmille haastateltaville samat.

Haastateltavien henkilöiden valintakriteerinä pidettiin sitä, että kaikilla tulee olla kokemusta ja tietämystä kriminaalihuollosta ja vankien perheistä. Tutkimuksen tavoitteena oli haastatella kolmea eri sosiaalialan osa-aluetta edustavaa sosiaalityöntekijää: vankilatyötä, diakoniatyötä ja kaupungin sosiaalityötä. Tällä menetelmällä pyrittiin saamaan mahdollisimman monipuolisia näkemyksiä tutkittavasta aiheesta. Haastatteluihin kuitenkin osallistui vain vankilatyötä ja diakoniatyötä edustavat sosiaalityöntekijät, sillä kaupungin sosiaalityöntekijällä ei ajanpuutteen vuoksi ollut mahdollisuutta osallistua tutkimukseen. Kahdesta haastattelusta kertyi kuitenkin niin paljon aineistoa, että aineistonkeruuvaiheessa todettiin sen riittävän tutkimusta varten.

Haastattelut toteutettiin helmi-maaliskuussa 2013 haastateltavien kanssa ennalta sovituissa paikoissa. Molemmat haastattelut olivat suullisia yksilöhaastatteluja. Haastattelut nauhoitettiin aineiston myöhempää analysointia varten. Haastattelujen nauhoittamisesta pyydettiin erikseen lupa molemmilta haastateltavilta.

Haastattelutilanteet etenivät sujuvasti, sillä molemmat haastateltavat kertoivat näkemyksistään todella kattavasti. Keskustelu oli jouhevaa ja aineistoa kertyi haastatteluista paljon. Paikoin haastattelutilanteissa keskustelu kuitenkin ajautui hyvin helposti käsiteltävän aiheen ulkopuolelle, jolloin tutkijan täytyi kohdentaa keskustelua uudelleen. Vilkan (2005, 103) mukaan tutkijan tehtävänä on huolehtia, että haastattelussa pysytään asetetuissa teemoissa ja että kaikki teemat käydään läpi. Haastatteluissa toimittiin tämän periaatteen mukaisesti ja kaikki ennalta suunnitellut teemat saatiin läpikäytyä.

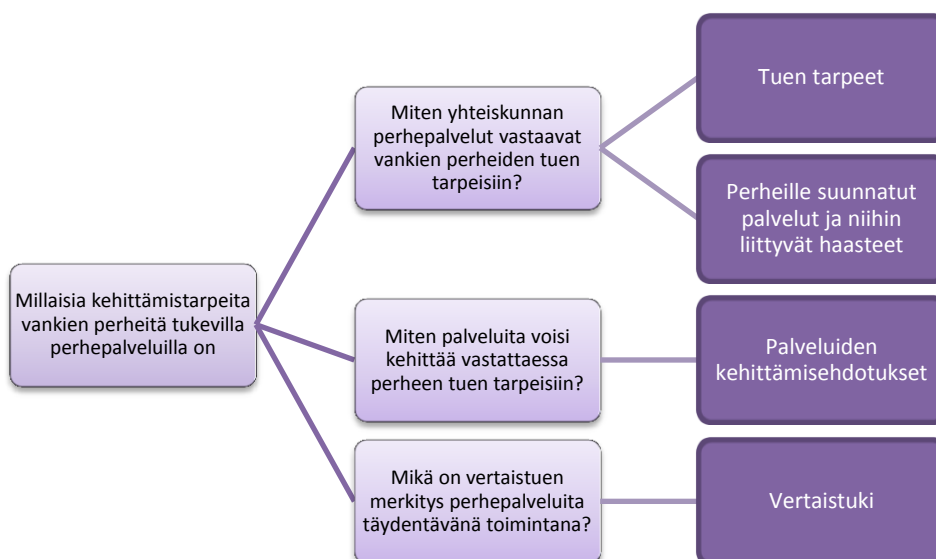
Haastattelujen ja aineiston kuuntelemisen jälkeen aineisto litteroitiin. Litteroinnilla tarkoitetaan saadun aineiston muuttamista tekstimuotoon. Tämä mahdollistaa tutkijan ja tutkimusaineiston välisen vuoropuhelun sekä helpottaa tutkimusaineiston analysointia ja aineiston järjestelyä. (Vilka 2005, 115.) Aineisto litteroitiin kokonaan, jotta tutkijan perehtyminen aineistoon olisi mahdollisimman perusteellista. Litteroimatta jätettiin vain esimerkiksi pitkät hiljaisuudet ja yskähdykset sillä niiden ei koettu olevan merkityksellisiä tutkimuksen kannalta. Litteroitua aineistoa oli yhteensä 21 liuskaa.

5.2 Aineiston analysointi

Tutkimusaineisto analysoitiin teemoittelemalla. Teemoittelulla tarkoitetaan käytännössä aineiston pelkistämistä siten, että siitä voidaan nostaa esiin aineiston olennaisimmat aiheet. Analysointimenetelmäksi valittiin teemoittelu, koska sen katsottiin sopivan sekä teemahaastattelujen että lomakehaastatteluiden purkamiseen. Teemoittelua käytettiin siis molempien aineistojen analysoimiseen.

Teemoittelu voidaan tehdä aineistolähtöisesti tai tutkijan omien kysymysten kautta. Aineistolähtöisessä teemoittelussa tutkija pyrkii löytämään aineistosta teemoja, joista tutkittavat puhuvat. Tutkija omista teemoista lähtevä teemoittelu tarkoittaa sitä, että tutkija etsii niitä merkityksiä, joita tutkittavat ovat kunkin teeman kohdalla antaneet. (Moilanen & Rähkä 2010, 55–56.) Tämän tutkimuksen aineiston analysoinnissa hyödynnettiin molempia teemoittelun keinoja. Aluksi aineisto käytiin läpi siten, että sieltä poimittiin tutkittavien henkilöiden esiin nostamia teemoja. Tämän jälkeen kyseisistä teemoista valittiin ne teemat, jotka avasivat tutkimusongelmaa (Eskola & Suoranta 2000, 174). Näiden teemojen alle kerättiin tekstistä niihin liittyvät asiat ja tarkennettiin teemojen merkityssisältö. Tämän jälkeen kokonaisuudet nimettiin tietyiksi teemoiksi. Mitään aineistossa esiintyviä merkittäviä teemoja ei kuitenkaan sivuutettu, vaan myös varsinaista tutkimusongelmaa käsittelemättömät aiheet otettiin huomioon. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 173) mukaan tutkimuksen analysoinnissa on jopa odotettavaa, että alkuperäisteemojen lisäksi aineistossa esiintyi myös muita, alkuperäisteemojen välisiin yhteyksiin liittyviä teemoja.

Teemoittelulla aineiston keskeisimmiksi aiheiksi nousivat vankien perheiden tuen tarpeet, perheille suunnatut palvelut ja niihin liittyvät haasteet, palveluiden kehittäminen sekä vertaistuki. Aineistosta esiin nousevat teemat vastaavat siis haastattelujen teemoja ja tutkimustehtävää (Kuvio 1). Muut aineistossa esiintyvät teemat esitellään tutkimustuloksissa.

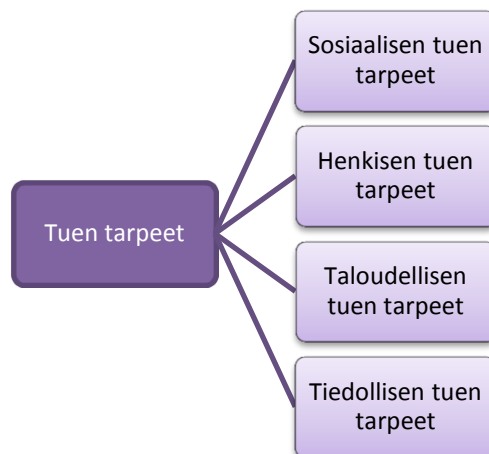
Kuvio 1. Tutkimuksen teemat

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa käsitellään tutkimusaineistosta saatuja tuloksia. Kuten aiemmin mainittiin, sekä teemahaastattelut että lomakehaastattelut analysoitiin teemoittelun avulla. Molemmista aineistosta pystyttiin nostamaan esiin samat neljä pääteemaa: vankien perheiden tuen tarpeet, perheille suunnatut palvelut ja niihin liittyvät haasteet, palveluiden kehittäminen sekä vertais-tuki. Tämän lisäksi aineistossa esiintyi muutamia keskeisiä alateemoja, jotka vaihtelivat osittain aineistojen välillä. Tutkimustulosten selkiyttämiseksi ja havainnollistamiseksi tekstissä on käytetty litteroidusta aineistosta ja lomakehaastatteluvastauksista poimittuja sitaatteja. Tämän lisäksi eri teemoihin liittyvät tulokset on esitetty myös kuvioden kautta.

6.1 Perheiden tuen tarpeet

Sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista ilmeni, että merkittävin ajatus vankiperheiden tuen tarpeiden taustalla on se, että vankeus koskettaa koko perhettä, ei vain vankilassa olevaa perheenjäsentä. Näin ollen tuen tarpeiden koettiin olevan hyvin vaihtelevia, sillä jokaisella perheenjäsenellä on omat tuen tarpeensa. Tutkimusaineiston mukaan tuen tarpeiden vaihtelevuuteen vaikuttavat myös perheiden yksilöllisyys, vankeusrangaistuksen vaihe sekä se, onko kyseessä ensimmäinen perhettä koskettava vankeusrangaistus. Tuen tarpeet saattavat esimerkiksi olla vähäisempiä jos perheenjäsen on ollut jo aikaisemmin vankilassa ja tilanne on tuttu. Tämän lisäksi vankeuteen joutuminen, vankeusaika sekä vapautuminen voivat synnyttää erilaisia tuen tarpeita. Aineistossa tuotiin esiin myös se, että kaikki perheet eivät välttämättä halua tai tarvitse lainkaan tukea. Tällöin palvelutahon on tärkeää kunnioittaa perheen itsemääräämisoikeutta.

Kuvio 2. Tuen tarpeet

Kuten kuviossa 2 esitetään, teemahaastattelujen aineiston mukaan vankiperheiden tuen tarpeissa voidaan kuitenkin erottaa sosiaaliset, henkiset, taloudelliset sekä tiedolliset tuen tarpeet. Sosiaalisilla tuen tarpeilla tarkoitettiin tarvetta keskustella asioista muiden kanssa sekä parisuhteeseen liittyviä kysymyksiä. Myös henkisen tuen tarve liittyi paljolti parisuhteeseen

ja sen kautta yksinäisyyteen ja ilman kumppania selviämiseen. Taloudelliset tuen tarpeet taas nähtiin yhtenä yleisimpänä ja näkyvimpänä tuen tarpeena. Tämä johtuu monen vankiperheen tulojen huomattavasta vähentymisestä toisen vanhemman joutuessa vankilaan.

Keskeisimmäksi tuen tarpeeksi kuitenkin nousi tiedollisen tuen tarve. Teemahaastattelujen tutkimusaineiston mukaan vankiperheet tarvitsevat usein tietoa muun muassa tukipalveluista, yhteydenpitokäytännöistä sekä vangin oikeuksista ja velvollisuuksista. Myös vankiperheiden lomakehaastatteluaineiston mukaan tiedollisen tuen tarpeet ovat merkittäviä. Monet perheet eivät ole tienneet mistä kysyä apua tai millaisia tukipalveluja olisi heidän tilanteessaan mahdollista saada.

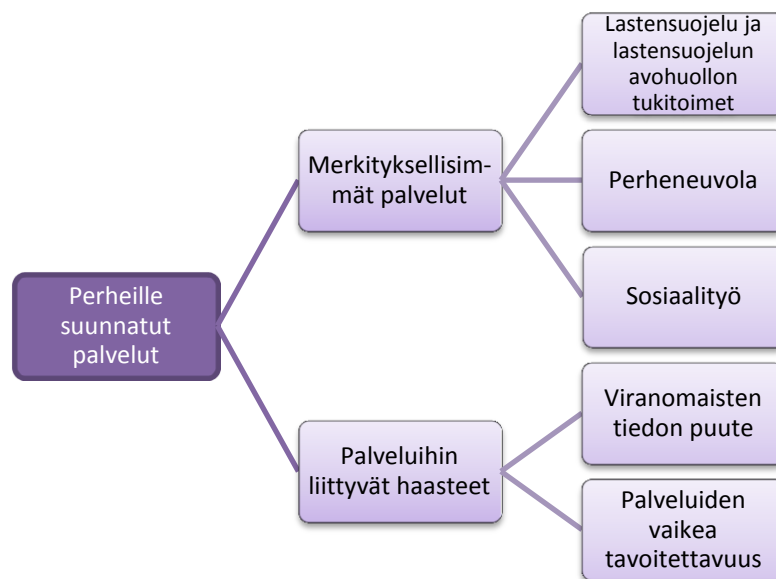
Puolisoni ollut pian puoli vuotta poissa kuvioista enkä vieläkään tiedä, millaista taloudellista tukea minun olisi mahdollista saada ja onko ylipäättään mahdollisuuksia mihinkään.

Tämän ohella perheet tarvitsevat erityisesti henkistä ja sosiaalista tukea omien tunteiden purkamiseksi, perhesuhteiden ylläpitämiseksi sekä lasten tunteiden vastaanottamiseksi. Tutkimustulosten mukaan myös vankeudesta kertominen lapsille on perheille vaikeaa.

Tarvitsin (ja olen saanut) tukea isän vangitsemisen ja tuomion kertomisessa lapsille. Kertominen on viivästynyt salailun takia runsaalla vuodella ja tilanne on ollut vaikea.

6.2 Perheille suunnatut palvelut ja niihin liittyvät haasteet

Tutkimustuloksista käy ilmi, että perhepalveluita tarkasteltaessa niistä voidaan erottaa vankien perheille merkityksellisimmät palvelut sekä perhepalveluihin yleisesti liittyvät haasteet. Tätä on havainnollistettu kuviossa 3.

Kuvio 3. Perheille suunnatut palvelut

Sosiaalityöntekijöiden tutkimusaineistosta ilmenee, että vankiperheiden kannalta merkittävimpinä tukipalveluina pidetään sosiaalityötä, perheneuvolatoimintaa, lastensuojelua sekä lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Niiden katsotaan vastaavan parhaiten lapsiperheiden tuen tarpeisiin. Tärkeinä varhaisina puuttuvina tahoina pidetään muun muassa koulua, päivähoitoa sekä muita perheen normaalissa arjessa mukana olevia tahoja. Myös Työ- ja elinkeinotoimisto ja Kansaneläkelaitos mainittiin tärkeinä toimijoina taloudellisen tuen tarpeen kannalta. Tutkimusaineistosta käy kuitenkin ilmi, että Työ- ja elinkeinotoimistoa ja Kansaneläkelaitosta ei kuitenkaan pidetä merkittävinä perheiden tuen tarpeiden nimenomaisessa huomioimisessa, vaan ne kuuluvat vain normaaliin tukijärjestelmään. Tutkimusaineistossa korostetaan erityisesti psykososiaalisen tuen mahdollistavien tukipalvelujen merkitystä.

Vankien perheiden kokemukset palveluista olivat samansuuntaisia mutta hieman kapeampia. Tutkimustuloksista ilmeni, että perheet ovat saaneet etuuskien lisäksi tukea pääasiassa perheneuvolasta. Myös päivähoiton ja koulun järjestämät tukitoimenpiteet lapsille koettiin tärkeinä.

Lomakehaastatteluaineistosta ilmenee, että lasten ja vanhempien tarpeita vastaavien palveluiden tavoitettavuudessa on jonkin verran eroja. Osa perheistä kokee, että vanhempien tukipalveluja on vaikeampi saada kun taas lapsille tuen saaminen käy helpommin. Osa vastaajista taas on sitä mieltä, että lapsille ja vanhemmille tuen saaminen on yhtä haastavaa. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluaineistosta ei noussut esiin samanlaista jaottelua.

Molemmista tutkimusaineistoissa esiintyy suhteellisen paljon perhepalveluihin liittyviä haasteita. Yksi olennaisimmista on viranomaisten tiedon puute. Vankien perheiltä lomakehaastatteluilla kerätystä aineistosta ilmenee, että viranomaistahon tiedot tukipalveluista ja vankeuteen liittyvistä asioista ovat paikoin puutteelliset.

Lapsille tuen saaminen neuvolan, koulun tai päivähoiton kautta on suhteellisen vaivatonta ja helppoa mutta kukaan ei tunnustanut osaavansa ohjata minua vanhempana tuen piiriin.

Sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista saadusta tutkimusaineistosta ilmenee, että työntekijöiden tiedonpuute voi koskea perheiden tilanteita tai vankilan käytäntöjä. Työntekijät eivät siis välttämättä tiedä kuinka vankiloissa toimitaan ja millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia vangilla ja tämän perheellä on. Toisaalta viranomaistaholla ei välttämättä tiedetä ylipäättään perheenjäsenen vankeudesta.

Kunnallisten toimijoiden taholla voi olla vielä ihan puutetta tiedosta, et jos ei se työntekijä tiedä vankilan systeemeistä.

Ei oo välttämättä ees tietoo niinku tämmösestä tilanteesta koska se on sit kiinni siitä mitä asiakas itse kertoo.

Sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista saadusta aineistosta selviää, että vankeusrangaistukseen liittyvä häpeä ja syyllisyys ovat yksi merkittä-

vimmistä syistä viranomaisten tiedonpuutteeseen. Perheet haluavat välttää vankiperheiksi leimautumisen, jonka vuoksi he saattavat salata viranomaisilta perheenjäsenen vankeusrangaistuksen ja jättäytyä kokonaan palveluiden ulkopuolelle.

Ja syyllisyyden kysymykset on isoja et mihin tahoihin se ihmisen itse sit uskaltaa ottaa yhteyttä leimautumatta.

Vaikka häpeä ja syyllisyys nähtiin hyvin vaikuttavana tekijänä, tutkimusaineistossa kuitenkin korostui vankien perheiden itsemääräämisoikeus ja yksityisyyden kunnioitus. Tällä tarkoitettiin sitä, että vankien perheillä on vapaus päättää kenelle he kertovat tilanteestaan ja haluavatko he tukea. Viranomaisten on ennen kaikkea tärkeää kunnioittaa perheen päätöksiä. Vankien perheiden lomakehaastatteluista saadussa aineistosta häpeän ja syyllisyyden teema ei juuri esiintynyt.

Molempien aineistojen mukaan palvelujen tavoitettavuuteen ja palveluiden piiriin pääsemiseen vaikutti vahvasti myös perheiden oma aktiivisuus. Tutkimustulosten mukaan viranomaiset eivät siis tarjoa palveluita tarpeeksi tehokkaasti vaan palveluiden saaminen on lähes täysin perheen oma-aloitteisuuden varassa. Tuen hakemisessa olennaisina tekijöinä nähtiin perheen voimavarat ja valmiudet hakea tietoa esimerkiksi internetistä.

Kuka niinkun jaksaa vaatia palveluja niin sanotusti itselleen ja hakea niitä itse aktiivisesti. Joku toinen taas joka ei osaa itse aktiivisesti niitä hakea niin voi jäädä hyvinkin vähälle niinku avulle ja tuelle.

Justiin tosiaan kuka käyttää nettiä, kuka ei ja niin ees päin, että onhan, jäähän se paljon varmaan niinku ihmisten oman aktiivisuuden varaan, et kyl niinku systeemi vois tiedottaa paremmin.

Oma aktiivisuus on pelastanut minut.

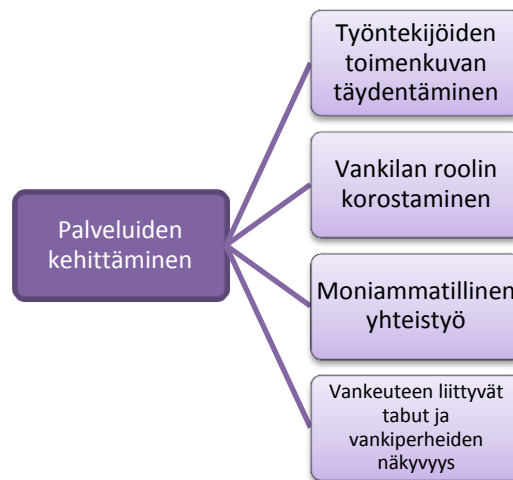
Myös maantieteellinen tasa-arvo näyttäytyi palveluihin kohdistuvana haasteena. Tämä tuli esiin sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista saadusta aineistosta. Pääkaupunkiseudulla ja suurissa kaupungeissa koettiin olevan enemmän vankien perheille soveltuvia palveluita sekä paremmat mahdollisuudet saada tukea. Sen sijaan Pohjois-Suomessa ja Itä-Suomessa sekä muilla harvaanasutuilla alueilla nähtiin tuen saaminen haastavammaksi. Sopivien ja hyödyllisten palveluiden saaminen riippuu siis myös paljon perheen asuinpaikasta ja palveluiden läheisyydestä.

Lähes kaikki vankien perheet ja sosiaalityöntekijät tuovat aineistossa esiin, että perheiden tuen tarpeet ja palvelut eivät kohtaa. Aineistoon perustuen perheille suunnatuissa palveluissa ei juuri ole vankien perheiden tilannetta tukevia elementtejä. Erityisesti vankien perheiden näkemysten muodostamassa aineistossa tulee esiin palveluiden kohdentumattomuus ja välinpitämättömyys samanaikaisesti kun perheet tarvitsisivat tukea ja huomiota.

Palveluiden riittävyys jakoi mielipiteitä erityisesti vankiperheiden loma-kehaastatteluaineistossa. Osa vastaajista koki, että perheille suunnatut palvelut eivät olleet lainkaan riittäviä, kun taas osa koki, että palveluita oli tarpeeksi. Kuitenkin erityisesti henkisen tuen koettiin olevan liian vähäistä ja vaikeasti tavoitettavaa. Sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluaineistossa vastaavanlaista jakoa palveluiden riittävydestä ei ollut, vaan yleinen näkemys oli, että palvelut eivät ole riittäviä.

6.3 Palveluiden kehittäminen

Perheille suunnattujen palveluiden kehittäminen oli molemmissa aineistossa yksi kantavimmista teemoista. Lisäksi ajatukset palveluiden kehittämisestä olivat molemmilla vastausryhmillä hyvin samanlaisia. Tutkimusaineiston mukaan palveluita halutaan kehittää informatiivisempaan, avoimempaan ja aktiivisempaan suuntaan. Kuviossa 4 on havainnollistettu tutkimusaineistoista esiin nousevia kehittämisehdotuksia.

Kuvio 4. Palveluiden kehittäminen

Suurimpana kehittämisen kohteena aineistoissa esiintyy perhepalveluiden työntekijöiden toimenkuva. Sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluista saatujen tietojen mukaan tuen tarjoamisen takaamiseksi sen tulisi olla tietyllä tavalla työntekijöiden toimenkuvaan sisäänrakennettua. Tukea tulisi siis tarjota kaikille perheille tasapuolisesti, jotta heillä olisi mahdollisuus valita ottavatko he tuen vastaan. Aineistossa korostuu nimenomaan periaate tuen tarjoamisesta, jonka nähdään toteutuvan käytännössä vain jos se on systemaattista ja osa työntekijöiden toimenkuvaa. Työntekijöitä tulisi koulutuksen tai muun informaation kautta tehdä tietoisemmiksi vankeihin ja heidän omaisiinsa liittyvistä kysymyksistä. Tällä halutaan viedä tukipalveluiden löytämisen ja niihin pääsemisen vastuu pois perheiltä ja siirtää sitä enemmän viranomaistaholle.

Kaikki saisivat niinkun joltain taholta tietoa ja tukea. Et se ois systemaattista. Että se ei oo sellasta satunnaista et yks saa ja toinen ei saa.

Et tavallaan pitää tarjota ja sit ihmisten pitää voida valita että ahaa, tämmöstä vaikka on tarjolla.

Tutkimustuloksiin perustuen työntekijöiden toimenkuvaa halutaan kehittää myös tietynlaisella asenteenmuutoksella. Vankien perheiden kanssa työskentelyyn toivotaan tutkimustulosten mukaan enemmän asiakaslähtöisyyttä, toivon näkökulmaa sekä asiakkaan kuulemistä. Tämä tarkoittaa käytännössä työntekijän aikaa kuunnella vangin perhettä eikä vain toimia jonkin tietyn protokollan mukaisesti.

Vankien perheitä koskevista tahoista vankilan ja rikosseuraamuslaitoksen rooli korostuu tutkimusaineistossa yhtenä kehittämisen kohteena. Erityisesti sosiaalityöntekijöiden aineistosta ilmenee, että vankila on usein jopa ainut paikka jossa tiedetään vangin ja tämän perheen tilanne. Vankila siis tavoittaa perheen ja se toimii myös samalla perheen kohtaamispaikkana. Tämän vuoksi vankilalla tulisi aineistoon perustuen olla jonkinlainen vastuu tukipalveluista ja vankilan käytännöistä tiedottamisesta omaisille. Tutkimustulosten mukaan vankilan tulisi olla myös aloitteentekijä perheen kanssa työskentelyssä, jos perhe ei ole muiden palveluiden piirissä.

Niin kyllä rikosseuraamuslaitoksen pitää mun mielestä myös omaiset silloin huomioida koska muut palvelutahot jotka sitte on sen perheen kanssa tekemisissä, he ei välttämättä tiedä.

Mun mielestä se päätiedotusvastuu pitää olla jollain lailla rikosseuraamuslaitoksella ja sen niinkun työskentelyn alulle laittaminen.

Myös viranomaistahojen välinen yhteistyö nähtiin kehitettävänä työskentelymuotona. Tutkimusaineistosta ilmenee, että erityisesti sosiaalityöntekijät korostavat työmuotojen kehittämistä moniammatillisempaan suuntaan. He kokevat, etteivät tämänhetkiset palvelut hyödynnä tarpeeksi moniammatillista yhteistyötä, vaan palvelut ovat hyvin rajoittuneita työstämään vain omaa tehtäväänsä. Tutkimusaineiston mukaan moniammatillisuus mahdollistaa tukitoiminnan samansuuntaistamisen, huolten esiintuomisen sekä konkreettisen avun vankien perheiden arkeen. Moniammatillisuuden nähdään siis hyödyttävän sekä vankien perheitä että työntekijöitä.

Sekä sosiaalityöntekijöiden että vankien perheiden tutkimusaineistoista selviää, että vankiperheiden näkyvyys koetaan tärkeänä kehittämisen kohteena. Erityisesti vankien perheiden aineistosta käy ilmi, että vankeutta ja sen vaikutuksia pidetään yleisesti tabuna. Julkisen keskustelun kautta tietoisuus vankien perheistä ja heidän asemastaan lisääntyisi. Sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluaineiston mukaan erityisesti vankeihin ja heidän perheisiinsä liittyvien onnistumistarinoiden jakaminen olisi vankiperheisiin liittyvän tietoisuuden kannalta merkityksellistä. Julkisen tahon kiinnostus vankien perheitä kohtaan nähdään perheitä asemaa edistävänä tekijänä.

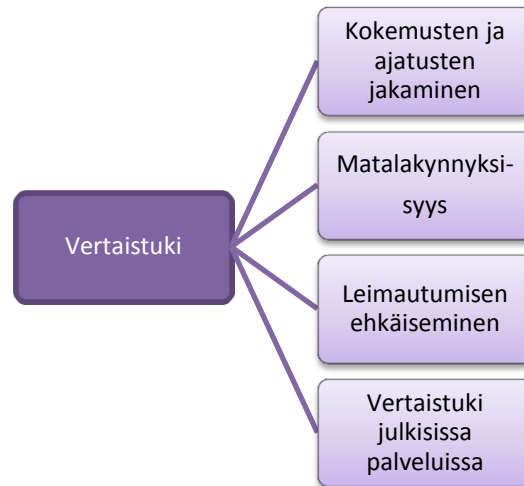
Olisi kiva, jos media kiinnostuisi joskus myös kolikon toisesta puolesta eli rikoksista rangaistujen perheistä tai ylipäättään niistä konteksteista, joista heidät revitään irti.

Vankeus on tabu, josta ei haluta puhua eikä varsinkaan tiedettä tarpeeksi.

Mul on pikkasen sellai olo et tähän teemaan liittyy sellanen vaikeus.

6.4 Vertaistuki

Vertaistukitoiminta nähtiin vankien perheille monella tapaa merkitykselliseksi. Edellä mainittujen kehittämisajatuksien tavoin myös vertaistuki esiintyi tutkimusaineistossa merkittävänä julkisten palveluiden kehittämisideana. Tämän lisäksi vertaistuki koettiin yleisesti ottaen olennaisimpana tukena vankien perheille.

Kuvio 5. Vertaistuki

Kuviossa 5 on esitetty tutkimusaineistoissa esiintyviä vertaistuen ominaisuuksia. Vankien omaisten lomakehaastatteluista saadusta aineistosta selviää, että omaiset pitävät vertaistukea tärkeänä erityisesti kokemusten ja ajatusten jakamisen vuoksi. Lisäksi lasten tukemisessa vertaistuesta on koettu olevan apua. Jakaminen oli myös sosiaalityöntekijöiden haastatteluaineiston mukaan vertaistuen merkittävin etu. Tunteiden ja kokemusten jakaminen nähtiin voimaannuttavana ja yhteenkuuluvuutta edistävänä toimintana, jonka on mahdollista tukea perheiden jaksamista sekä antaa heille selviytymiskeinoja. Se mahdollistaa perheille tunteen siitä, etteivät he ole yksin tilanteensa kanssa.

Samanaikaisesti olisi ollut eniten annettavaa.

On helpottavaa huomata, että muilla naisilla on täsmälleen samanlaisia tilanteita ja pulmia elämässään, vaikka meillä ei muuta yhteistä olisikaan!

Vertaistuen keskeisinä puolina koettiin myös sen matalakynnyksisyys. Eri-tyisesti sosiaalityöntekijöiden haastatteluaineistosta ilmenee, että vertaistuki on helposti lähestyttävää toimintaa, sillä se ei usein vaadi osallistujiltaan mitään. Esimerkiksi vertaistukiryhmissä ei ole pakko tehdä mitään vaan toimintaan voi osallistua vaikkapa vain kuuntelemalla. Myös vertaistukitoiminnan nopeus, vapaaehtoisuus ja mahdollisuus osallistua toimintaan anonyymisti tekevät vertaistukitoiminnasta matalakynnyksistä.

Matalakynnyksisyys ja yleisesti vertaisuus esiintyivät teemahaastatteluaineistossa leimautumista ehkäisevänä toimintana. Julkisten palveluiden käyttäjänä ihmisen nähtiin olevan tiettyssä lokerossa, jossa käytettyjen palveluiden luonne määrittelee ihmistä. Aineistoon perustuen vertaisuuteen perustuvassa toiminnassa tällaisia lokeroita ei ole. Ihminen voi osallistua toimintaan omana itsenään ja saada tukea ilman tietyn palvelunkäyttäjän statusta. Tätä kautta vertaistuki edistää myös tietynlaista normaaliuden tukemista. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista saadusta aineistosta ilmenee, että perheille on tärkeää saada olla tavallisia ihmisiä eikä vain vangin omaisia.

Vertaistuki verkossa ja joissain paikkakunnilla ihan liveinäkin monelle varmasti ainoa tukimuoto, jossa kehtaa olla oma itsensä.

Vankien perheiden ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluaineistosta ilmenee, että vankiperheiden lukuisista hyödyistä huolimatta sitä ei ole tarpeeksi tarjolla vankiperheille. Lähes kaikki vankiperheet olivat sitä mieltä, että he saavat kyllä vertaistukea, mutta eivät tarpeeksi. Myös erityisesti lasten vertaistokitoiminnalle sekä leiritoiminnalle nähtiin suuri lisätarve.

No sitä leiritoimintaa mun mielestä pitäis ainakin jossain muodossa olla lisää. Koska se mahdollistaa kuitenkin sitten niinkun yhdessäolemisen ja vieraistuen.

Jos ois mahdollista et se laps sais vertaistukea ois todella, todella hyvä. Koska lapset useimmiten, välttämät lähipiiris ei ole toista (lasta jonka vanhempi on vankilassa).

Ehkä lisää vertaistukea ja toimintaa lapsille. Lapset hyötyvät tällaisesta toiminnasta todella paljon psyykkisesti ja sosiaalisesti, etteivät tunne itseään erilaisiksi kuin muut ja syrjäydy.

Teemahaastatteluaineiston mukaan vertaisuuteen tai yleisesti ryhmätöihin perustuvia työskentelymuotoja tulisi käyttää julkisissa palveluissa enemmän. Vertaistukeen perustuvan toiminnan hyödyntämiselle julkisissa palveluissa ei nähty esteitä. Vertaisuuteen perustuvaa toimintaa voisi tutkimustulosten mukaan hyödyntää esimerkiksi lastensuojelussa tai muissa ryhmämuotoista tukea tarjoavissa perhepalveluissa. Samanaikaisesti julki-

set palvelut ja vertaistukitoiminta nähtiin kuitenkin myös rinnakkaisina, toisiaan täydentävinä tukimuotoina.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osuudessa esitellään tutkimustuloksista tehtyjä johtopäätöksiä. Johtopäätökset ovat muotoutuneet tutkimustuloksiin liittyvän pohdinnan, tutkimustehtävän ja taustateorioiden välisen vuorovaikutuksen kautta. Johtopäätökset tiivistävät tutkimuksen keskeisimmän sisällön sekä muodostavat yhteenvedon tutkimustuloksista.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää työntekijöiden ja vankien perheiden näkemyksiä vankien perheille suunnattujen palveluiden kehittämisestä. Tutkimusaineistosta saatujen tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että tutkimustulokset vastaavat hyvin kattavasti opinnäytetyön tutkimustehtävään ja tutkimuskysymyksiin. Tästä johtuen keskeisimpiä tutkimuksen johtopäätöksiä ovat juuri palveluiden kehittämiskeinot. Kuitenkin myös muita aineistossa esiintyviä teemoja voidaan pitää vähintään yhtä merkittävänä, sillä ne tukevat, täydentävät ja selittävät kehittämistarpeiden ja -ehdotusten teemaa.

7.1 Työntekijöiden toimenkuvan vahvistaminen

Vankiperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten toimenkuva esiintyy tutkimusaineistossa perheiden tuen tarpeisiin ja avunsaamiseen nähden hyvin kapeana ja passiivisena. Tutkimusaineiston mukaan ammattilaisten tekemä työ jää usein liian pinnalliseksi eikä monissa palveluissa osata auttaa vankien perheitä lainkaan. Samanaikaisesti vankien perheet tarvitsevat tietoa ja tukea usein uudessa elämäntilanteessa. Tästä johtuen perhepalveluiden työntekijöiden toimenkuvia ja heidän rooliaan tukipalvelujen tavoittamisessa tulisi vahvistaa koulutuksen ja tiedottamisen avulla. Tämän kautta voitaisiin edistää työntekijöiden valmiuksia kohdata vankien perheitä.

Tutkimusaineiston mukaan työntekijöiden toimenkuvaa tulisi kehittää järjestelmällisemmäksi ja suunnitelmallisemmaksi siten, että tuen tarjoaminen olisi automaattinen osa ammattilaisten tekemää työtä. Näin vankien perheille voitaisiin taata riittävät tiedot vankeudesta ja sen vaikutuksista sekä samalla tarjota heille mahdollisuus valita, haluavatko he vastaanottaa niitä.

Vankien perheiden riittämätön tiedonsaanti on tullut esiin myös useissa muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Rikosseuraamusviraston mietinnön mukaan vankien omaiset eivät saa tarpeeksi tietoa vankeinhoidosta ja yhteiskunnan tarjoamista perhetyön palveluista. Tämän vuoksi mietinnön mukaan tiedotusta olisi tehostettava niin vankilatasolla kuin valtakunnallisella tasolla. (Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2003, 94.) Myös Kriminaalihuollon tukisäätiön tutkimuksessa todetaan, että monet kyseiseen

tutkimukseen osallistuneista vankiperheistä kärsivät tiedon, ohjauksen ja neuvonnan puutteesta (Kaurala 2009, 23).

Systemaattisella tuen tarjoamisella voitaisiin myös taata kaikille vankiperheille samat tukimahdollisuudet. Tämä edistäisi vankiperheiden tasa-arvoista kohtaamista ja siirtäisi avun saamisen vastuuta pois vankien perheiltä.

Ammattilaisten työote vaikuttaa paljon siihen, kuinka kuntouttavina vankiperheet kokevat tukipalvelut. Sen lisäksi, että työntekijät eivät välttämättä tiedä, kuinka vankien perhe kohdataan, heillä voi myös olla hyvin urautuneita käsityksiä siitä, kuinka työskentely perheiden kanssa etenee. Tällaisen kohtaamisen seurauksena saattaa olla, että työntekijä ei aidosti kuule perheen tarpeita eikä perhe näin ollen saa tarvitsemaansa apua. Työntekijän tulisikin aina perehtyä vankiperheen erityispiirteisiin ja muistaa perheen olevan aina itse oman elämäntilanteensa paras asiantuntija (Huhtimo & Sassi 2006, 29). Näin pystyttäisiin ottamaan huomioon tutkimustuloksissakin esiintynyt tarve vankien perheiden yksilöllisyyden huomioimisesta.

Asiakkaan kuulemisessa on tärkeää tämän aito hyväksyminen. Särkelän (2001, 31) mukaan hyvä asiakassuhde edellyttää asiakkaan hyväksymistä juuri sellaisena kuin hän on. Se parantaa asiakkaan omanarvontuntoa ja edistää sitä, että asiakas itse hyväksyy itsensä. Vankien perheiden kanssa työskennellessä heidän aito hyväksymisensä on erityisen tärkeää, sillä perheet usein kärsivät leimautumisesta ja siihen liittyvästä häpeästä.

Työntekijöiden toimenkuvaa tulisi siis tiedottamisen lisäksi vahvistaa myös vaikuttamalla työntekijöiden asenteisiin. Muuttuneessa elämäntilanteessa, johon vankien perheillä usein liittyy myös häpeää ja syyllisyyttä, olevien perheiden kohtaamiseen tarvitaan avoin ja asiakaslähtöinen asenne. Se voidaan saavuttaa, jos palveluissa luovutaan vakiintuneiden asiakaspolkujen noudattamisesta ja siirrytään aidosti kuulemaan perhettä ja sen tarpeita. Keskeistä vankien perheiden kohtaamisessa on ottaa huomioon se, että vankien perheet eivät ole rikollisia vaan pikemminkin rikoksen uhreja (Huhtimo & Sassi 2006, 31).

7.2 Vankeuteen liittyvät tabut

Vankeuteen liittyvät tabut ovat yksi vankien perheiden aseman parantamisen ja palveluiden kehittämisen ongelmakohdista. Tabuilla tarkoitetaan yleisesti sellaisia olemassa olevia ja tiedostettuja asioita joista ei kuitenkaan puhuta julkisesti. Laitisen (2009, 6) mukaan tabu -sanalla kuvataan kulttuurisidonnaisesti määriteltyjä kieltoja, jotka tulevat esiin ihmisten välisissä kohtaamisissa. Tabujen taustalla on usein erilaisia myyttejä, ennakkoluuloja, uskomuksia ja moraalisesti latautuneita suhteita (Pohjola 2009a, 248).

Sosiaalinen ympäristö tuomitsee rikoksenteikijät hyvin vahvasti, mutta usein samalla tuomitaan myös rikoksenteikijöiden perheet. Sosiaalisen ympäristön tuomitseminen merkitsee monille vankien perheille leimautumista

ja häpeää omasta perhetilanteesta. Tämän vuoksi vankeudesta ei monesti haluta puhua, ja vankeudesta onkin muodostunut monella taholla suhteellisen suuri tabu. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003, 94.)

Häpeän lisäksi sosiaalisen ympäristön asenteet voivat muutenkin vaikuttaa vankeuteen liittyvään puhumattomuuteen. Ihmisten viha ja halveksunta rikoksenteekijää kohtaan eivät välttämättä jätä tilaa vankeuden vaikutusten ja seurauksien huomioimiselle ja ymmärtämiselle. Laitinen (2009, 253) toteaaakin, että haastaviksi koetut asiat siirtyvät usein niihin liittyvien ihmisten ominaisuuksiksi. Tämän vuoksi tabut voivat vaikuttaa myös ammattilaisten työskentelyyn. Tabut voivat olla auttamistyössä ikään kuin muureja, joita voi olla haastavaa ylittää ilman vahvaa ammatillista ja menetelmällistä osaamista (Pohjola 2009b, 71).

Vankeuteen liittyvien tabujen murtamiseksi vankien perheiden asema tulisi nostaa julkiseen keskusteluun. Perheisiin liittyvästä problematiikasta pitäisi tiedottaa asiallisen ja tarkoituksenmukaisen informaation kautta. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003, 94.) Erityisen tärkeää olisi painottaa vankien perheiden näkökulmaa ja onnistumistarinoita.

Vankeuteen liittyvien tabujen rikkominen ja perheiden näkyviksi tekeminen vaikuttaisi vahvasti vankien perheisiin liittyvään tietoisuuteen. Niin ammattilaisten kuin muun ympäristön tietoisuuden kasvamisen kautta vankien perheisiin liittyviin ennakkoluuloihin ja -asenteisiin pystyttäisiin vaikuttamaan. Tämä parantaisi vankien perheiden kohtaamista palveluissa ja yhteiskunnassa yleensä. Tietoisuuden lisääntyminen voisi vaikuttaa myös vankien perheiden kokeman häpeään ja syyllisyyteen siten, että kynnys kertoa perheen tilanteesta madaltuisi. Näin perheen tilanteen salaaminen ammattilaisilta ei olisi enää syynä ammattilaisten tietämättömyydelle ja palvelujen tavoittamattomuuteen. Vankien perheiden aseman esiin tuominen antaisi siis myös palvelutahoille jotakin, jonka kanssa työskennellä.

7.3 Moniammatillisuus

Vankeuteen liittyvän tietoisuuden ja osaamisen levittämiseksi sekä vankien perheiden kokonaisvaltaisen tukemisen mahdollistamiseksi myös moniammatillinen yhteistyö on merkittävä palveluiden kehittämiskeino. Sillä tarkoitetaan työskentelyä, jossa yhdistetään eri tahojen asiantuntijoiden tiedot ja osaaminen. Yhteisen työn tavoitteena on asiakkaan kokonaisvaltainen auttaminen. (Isoherranen 2008, 33.)

Moniammatillisen yhteistyön keskeisenä etuna on se, että laajan osaamisen ja tiedon kautta voidaan tuoda esiin työryhmän jäsenten lukuisat näkökulmat. Tämän lisäksi moniammatillisen yhteistyön kautta voi syntyä täysin uusia näkökulmia ja menettely- ja ratkaisuehdotuksia. Sekä eri asiantuntijoiden esiintuomat näkökulmat että työryhmässä syntyvät uudet ideat edesauttavat palveluiden kehittämistä entistä asiakaslähtöisemmiksi. Niiden kautta on mahdollista myös syventää työntekijöiden ymmärrystä käsiteltävästä aiheesta. (Isoherranen 2008, 46–47.)

Moniammatillinen yhteistyö vaikuttaisi siis merkittävästi vankien perheitä kohtaavien ammattilaisten tiedonpuutteeseen ja osaamisen levittämiseen. Tämän lisäksi moniammatillinen yhteistyö edistäisi eri palvelutahojen samansuuntaista työskentelyä. Monet palvelut ovat keskittyneet omien päämääriensä saavuttamiseen, jolloin vankien perheiden kokonaisvaltainen ja yhdenmukainen tukeminen kärsii. Yhteistyön kautta ammattilaiset pystyisivät työskentelemään samansuuntaisesti ja pyrkimään yhteisiin tavoitteisiin. Tämä kuitenkin vaatii yhteistyön osapuolilta yhteistyökykytaitoja, motivaatiota ja ammattitaitoa (Isoherranen 2008, 47).

Eri asiantuntijoiden välinen yhteistyö mahdollistaisi myös varhaisten puuttujien, kuten päiväkotien ja koulujen, huomioimisen. Päiväkodit ja koulut ovat merkittävä osa vankien perheiden arkea, jonka vuoksi niiden tarjoama tuki olisi tärkeää hyödyntää. Yhteistyön kautta varhaisen puuttumisen tahtot voisivat saada tietoa vankien perheistä sekä keinoja huolen puheeksi ottamiseen ja perheiden tukemiseen. Näin vankien perheiden tukeminen ei olisi vain esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tai perheneuvolan työntekijöiden kohtaamisen varassa.

Tarve moniammatilliselle työlle vankien perheiden parissa on huomioitu aiemminkin. Vuonna 2006 julkaisussa Kriminaalihuollon tukisäätiön ”Kun perhe lusii” -oppaassa esitetään, että tiiviimmällä yhteistyöllä erityisesti vankilan ja siviiliviranomaisten välillä voitaisiin tukea vankiperheitä tehokkaammin (Huhtimo & Sassi 2006, 28). Myös tämän tutkimuksen tuloksissa nousi esiin vankilan roolin korostaminen ja tehokkaampi hyödyntäminen. Tämä olisi mahdollista toteuttaa moniammatillisen yhteistyön kautta.

7.4 Vertaistukitoiminta ja julkiset palvelut

Tutkimustulosten mukaan vankien perheitä tukevia palveluita tulisi kehittää lisäämällä vertaistukitoimintaa. Erityisesti leiritoimintaa ja lapsille suunnattua vertaistukitoimintaa kaivattiin lisää. Myös julkisten palvelujen sisältämälle vertaistukitoiminnalle nähtiin tarve.

Susanna Hyväri (2005, 218) jakaa vertaistukitoiminnan ja ammatillisen toiminnan väliseen yhteyteen liittyvät näkemykset kolmeen eri aihealueeseen: vertaistukitoiminta ja ammatillinen toiminta rinnakkaisina toimijoina, vertaistukitoiminta kiinteässä vuorovaikutuksessa ammatillisen toiminnan kanssa sekä ammatillinen toiminta vertaistukitoiminnan syrjäyttävänä toimintana. Viimeksi mainitun näkemyksen mukaan ammatilliset järjestelmät tekevät vertaistukitoiminnasta yhden työmuodon muiden menetelmien joukkoon. Tämä näkemys ei kuitenkaan tullut opinnäytetyön tutkimustuloksissa millään tavalla esiin. Sen sijaan tutkimustulosten mukaan vertaistukitoiminta nähtiin sekä julkisia palveluita täydentävänä, rinnakkaisena toimintana että osana julkisia palveluita.

Vertaistukitoiminnan ja julkisen palvelutoiminnan rinnakkaisen toimimisen taustalla on ajatus työmuotojen erilaisista aatelähtökohdista. Toimintoja ohjaavat periaatteet ovat siinä määrin erilaisia, että niitä ei voi eikä tule yhdistää vuorovaikutukselliseksi toiminnaksi. Esimerkiksi ammatillinen

auttamistyö ei voi perustua kokemusten jakamiseen. (Hyväri 2005, 218.) Tutkimustuloksissa tämä periaate ei tullut yhtä vahvasti ilmi, mutta merkittävien peruste rinnakkaiselle toiminnalle oli kuitenkin juuri se, että vertaistukitoiminnan nähtiin tarjoavan vankien perheille sellaista tukea, jota julkisista palveluista ei voi saada. Näin ollen voidaan ajatella, että myös tutkimustuloksissa nousi tietyllä tavalla esiin näkemys siitä, että vertaistukitoimintaa ja ammatillista toimintaa ohjaavat erilaiset ideologiset lähtökohdat. Tästä huolimatta tutkimustulosten mukaan vertaistukitoiminnan ja ammatillisen toiminnan yhdistelmät nähtiin myös mahdollisina.

Vertaistukitoiminnan ja julkisen palvelutoiminnan vuorovaikutuksessa niin ammatilliset, vertaistukea antavat kokemusasiantuntijat kuin asiakkaatkin hyötyvät. Ammatilliset ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita vertaistukitoiminnan kehittämisessä ja organisoimisessa. Ammatillisen työn kautta ihmisiä voidaan myös ohjata vertaistuen piiriin jos ammatillinen tuki ei riitä tai se ei ole tavoitettavissa. (Hyväri 2005, 218–219.) Asiakkaat hyötyvät sektoreiden välisestä yhteistyöstä siten, että heidän on mahdollista saada samanaikaisesti paremmin järjestettyä, monipuolisempaa ja taroituksenmukaisempaa tukea.

Tutkimustulosten mukaan vertaistukitoimintaa voisi kuitenkin hyödyntää julkisissa palveluissa vielä tätäkin tehokkaammin käyttämällä niissä vertaistukeen sekä yleisesti ryhmätoimintaan perustuvia menetelmiä. Marianne Nylund (2005, 206) huomauttaakin, että vertaistukitoiminnan tukemisen lisäksi ammatilliset kehittävät itse omia tapojaan aloittaa vertaistukitoimintaa. Esimerkiksi yksilökeskeisen sosiaalityön vieminen ryhmämuotoisempaan suuntaan lisäisi vertaistukitoimintaa julkisessa palvelutoiminnassa. Myös ammatilaiden ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyö tekisi vertaistukitoiminnalle tilaa. Nylund esittää, että vertaistukiryhmien jäsenet voisivat esimerkiksi osallistua asiantuntijoiden keskustelutilaisuuksiin ja seminaareihin kertomalla siellä oman tarinansa. Myös erilaiset vertaistuen ja ammatillisen tuen edustajien väliset yhteistyömuodot voisivat edesauttaa vertaistuen hyödyntämistä julkisissa palveluissa.

Vertaistuki siis voisi olla ja sen tulisi olla monella tapaa osa vankien perheitä tukevia palveluita. Palvelut eivät kuitenkaan tämänhetkisellä panostuksellaan vastaa vankien perheiden tuen tarpeisiin eikä pelkkä vertaistukitoiminnan lisääminen riitä tähän. Tarvitaan lisäksi työntekijöiden välistä moniammatillista yhteistyötä, työntekijöiden toimenkuvan kehittämistä sekä vankeuteen liittyvien tabujen murtamista. Niiden avulla voidaan parantaa vankien perheiden kohtaamista, palveluista tiedottamista, perheiden näkyväksi tekemistä sekä yleisesti vankien perheiden tavoitteellista ja aktiivista tukemista.

8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Aluksi pohditaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä edistäviä tekijöitä. Tämän jälkeen kuvaillaan tutkimuksen toteuttamiseen ja tuloksiin mahdollisesti vaikuttaneita asioita.

Tutkijan henkilökohtaiset odotukset ja oletukset tutkimusaiheesta ja tutkimuksen tuloksista vaikuttavat usein tutkijan ja tutkimuksen väliseen suhteeseen. Tästä johtuen tutkijan ei ole mahdollista olla täysin puolueeton tutkimusaihettaan kohtaan. (Laine 2001, 32–33.) Tässä opinnäytetyössä on pyritty saavuttamaan tutkijan mahdollisimman objektiivinen näkökulma tutkijan ja tutkittavan aiheen riittävällä etäisyydellä sekä tutkimusprosessin tarkan kuvauksen avulla.

Vilkan (2005, 160) mukaan tutkimuksen arvioinnissa on tärkeää ottaa huomioon tutkijan puolueettomuusnäkökulma. Tutkijan kuuluminen tutkimusaiheensa toimintakulttuuriin voi vaikuttaa tutkimuksessa tehtyihin valintoihin ja johtopäätöksiin. Tässä opinnäytetyössä puolueettomuus toteutuu jo tutkimusaiheen valinnassa, sillä tutkimusaihe on uutena aihealueena tutkijalle riittävän etäinen. Eskola ja Suoranta (2000, 35) toteavat, että sopivan etäinen mutta mielenkiintoinen aihe mahdollistaa tutkimusaiheen monipuolisen ja objektiivisen tarkastelun.

Tutkijan objektiivisten tutkimusotteen ja tutkimuksen eettisyyden kannalta tärkeää on myös tutkimuksen läpinäkyväksi tekeminen (Vilka 2005, 160). Tässä tutkimuksessa tämä on pyritty toteuttamaan tutkimuksen tarkkojen ja totuudenmukaisten kuvailujen sekä tehtyjen valintojen perustelujen kautta. Kuvaukset ja perustelut ovat merkittäviä, sillä niiden kautta lukija pystyy ymmärtämään asioiden laajemmat merkitykset (Hirsjärvi & Hurme 2008, 146). Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi kuvausten on kuitenkin myös tärkeää liittyä olennaisesti niistä tehtyihin selityksiin (Hirsjärvi ym. 2004, 217). Tässä tutkimuksessa selitykset ja johtopäätökset on tehty harkitusti ja huolellisesti, jonka ansiosta kuvaukset ja selitykset liittyvät loogisesti toisiinsa.

Tutkimuksen objektiivisuutta ja luotettavuutta on vahvistettu myös aiheeseen perehtymisen kautta. Ennen tutkimusprosessin alkamista ja sen aikana tutkija tutustui huolellisesti tutkimusaiheeseen etsimällä ja lukemalla tutkimukseen liittyviä aineistoja eri lähteistä.

Tutkimuksessa käytetyt aineisto- ja menetelmätriangulaatiot lisäävät myös tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi ym. 2004, 218). Kahden eri aineiston ja tutkimusmenetelmän avulla tutkimusaineistosta on pystytty muodostamaan kattava mutta myös johdonmukainen kokonaisuus: sosiaalityöntekijöiden ja vankien perheiden näkemykset ja kokemukset aiheesta täydentävät toisiaan ja tuovat ajatuksia esiin monipuolisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskeistä onkin aineiston kokonaisuuden eli tapauksen muodostaminen tavalla tai toisella. Tämä lisää aineiston yleistettävyyttä. (Eskola & Suoranta 2000, 65.)

Eskolan ja Suorannan (2000, 71) mukaan erilaisten aineistojen ja menetelmien yhteiskäyttöä on kuitenkin myös kritisoitu. Joidenkin tutkijoiden mukaan yhteensovittaminen saattaa johtaa aineiston erilaisiin tulkintatapoihin sekä vaikuttaa tutkimuksen yksiselitteisyyteen. Tässä tutkimuksessa triangulaation nähtiin kuitenkin palvelevan tutkimuksen tarpeita, sillä aineistot muodostivat luontevan kokonaisuuden ja olivat sisällöiltään hyvin samansuuntaiset. Menetelmätriangulaation käyttö oli perusteltua myös siksi, että menetelmät toimivat hyvin yhdessä ja eri vastaajaryhmille oli tärkeää valita heille parhaiten sopiva tutkimusmenetelmä.

Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä lisää myös tutkittavien huomioon ottaminen ja kunnioittaminen koko tutkimusprosessin ajan. Tällä tarkoitetaan tutkittavien riittävää informoimista tutkimuksesta, heidän anonymiteettinsa säilyttämistä sekä luottamuksellisuutta ja harkintaa tietojen keräämisessä ja käsittelyssä. Tutkimuksesta tiedottaminen toteutettiin yhteistyökumppaneille ja vastaajille sähköpostin tai yhteisen keskustelun kautta. Vankien perheille tiedottaminen toteutettiin saatekirjeen muodossa.

Vastaajien anonyymiuden säilyttäminen huomioitiin kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Esimerkiksi lomakehaastatteluita ja teemahaastatteluita rakentaessa haastatteluista jätettiin pois kaikki henkilökohtaisiin tietoihin liittyvät kysymykset, sillä niiden ei koettu olevan tarpeellisia tutkimuksen kannalta ja sen avulla pyrittiin suojelemaan vastaajien yksityisyyttä. Tutkijan onkin tärkeää pystyä pohtimaan, mitä tietoja hän oikeasti tarvitsee ja mitä tietojen kerääminen merkitsee vastaajille (Eskola & Suoranta 2000, 56). Tässä tutkimuksessa vastaajien nimiä, työpaikkoja tai asuinpaikkoja ei tuotu esiin myöskään missään aineiston analysoinnin tai johtopäätösten muodostamisen vaiheissa.

9 POHDINTA

Tässä luvussa pohdin opinnäytetyön tutkimusprosessia ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita omasta tutkijan näkökulmastani. Aluksi kuvailen tutkimuksen aiheenvalintaa ja tämän jälkeen reflektoin aineiston hankintaa ja aineiston keruumenetelmiä. Arvioin myös tutkimustuloksia. Lopuksi esittelen tarpeellisiksi kokemiani jatkotutkimusaiheita sekä pohdin omaa opimistani tutkimusprosessin aikana.

Tutkimuksen aiheenvalinta perustui kiinnostukseeni tehdä opinnäytetyö sellaisesta aiheesta, jolle on työelämässä selkeä tarve. Pidin tärkeänä tutkimuksen työelämälähtöisyyttä ja sitä, että tutkimukselle on myöhemmin työelämässä käyttöä. Tämän vuoksi päädyin valmiiseen opinnäytetyöaiheeseen. Koin, että hankkeeseen liittyvä opinnäytetyö palvelee juuri niitä tarkoituksia, joita omalta tutkimukseltani toivoin.

Tämän lisäksi aiheenvalintaan vaikutti kuitenkin vahvasti myös se, että vankien perheet olivat minulle uusi ryhmä. Uuden ja suhteellisen tuntemattoman kohderyhmän tutkiminen herätti mielenkiintoni aihetta kohtaan ja se säilyi koko tutkimuksen ajan. Koenkin, että jonkun tutumman ja käsi-

tellymmän kohderyhmän tutkiminen ei välttämättä olisi ollut itselleni yhtä antoisaa kuin vankien perheiden tutkiminen. Uuden ryhmän tutkimisen kautta opin myös paljon lisää sosiaalialalla kohdattavista asiakasryhmistä.

Tutkimusaiheen rajaaminen oli suhteellisen monimutkainen prosessi. Aiheen, jota on Suomessa tutkittu vain vähän, rajaaminen kattavaksi, johdonmukaiseksi ja tiiviiksi kokonaisuudeksi vaati tarkkaa harkintaa. Samanaikaisesti oli tärkeää ottaa huomioon, että tutkimusaihe palvelisi myös tulevan hankkeen tarpeita. Hankkeen luoman näkökulman kautta yksi luonteva rajaus olikin rajata tutkimus käsittelemään vain lapsiperheitä. Loppujen lopuksi toinen merkittävä rajaus oli palvelunäkökulman rajaaminen julkisen sektorin perheille suunnattuihin palveluihin. Näin palvelunäkökulma saatiin tarkennettua kohderyhmän kannalta tarkoituksenmukaiseksi ja samalla kavennettua palveluiden laajaa kenttää. Mielestäni tutkimusaiheen rajaukset olivat onnistuneita ja sopivat hyvin tähän tutkimukseen.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät valittiin huolellisesti tutkittavien mukaan. Molemmille vastaajaryhmille valittiin heille parhaiten sopiva tutkimusmenetelmä. Tutkimusmenetelmien onnistuneesta valinnasta kertoo mielestäni se, että tutkimustulokset vastasivat tutkimustehtävään ja tutkimuskysymyksiin.

Aineiston hankintaa olisi lomakehaastatteluiden kohdalla kuitenkin voinut tehostaa lähettämällä haastattelut postitse. Aineistonkeruumenetelmiä valittaessa päädyin lähettämään haastattelut sähköpostin kautta, sillä koin sen olevan nopea, helppo ja kustannustehokas tapa kerätä aineistoa. Sähköpostin välityksellä lomakehaastattelut pystyttiin myös lähettämään käytännöllisesti Vankien omaiset VAO ry:n jäsenpostin yhteydessä. Vähäisten vastausten perusteella haastatteluihin vastaaminen ja niiden lähettämien sähköisesti koettiin kuitenkin ilmeisesti hankalaksi. Toisaalta pieneen vastausprosenttiin saattaa vaikuttaa myös se, että keväällä 2012 samalta kohderyhmältä kerättiin vastauksia vankien omaisten tuen tarpeita ja VAO ry:tä koskevaa opinnäytetyötä varten. Kohderyhmä oli siis vain vähän aikaa sitten vastannut edelliseen tutkimukseen, mikä saattoi vaikuttaa vastaajien motivaatioon osallistua tähän tutkimukseen.

Vastausajan pidentämisen ja vastauksien keräämisen myös Kriminaali-huollon tukisäätiön kautta lomakehaastatteluvastauksia saatiin koottua yhteensä neljä kappaletta. Se oli suhteellisen vähän tutkimuksen alkuperäiseen tavoitteeseen nähden, joka oli noin kymmenen kappaletta, mutta tutkimustuloksiin perehtyessäni totesin, että neljä lomakehaastattelua ja kaksi teemahaastattelua muodosti yhdessä monipuolisen aineiston. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa merkittävää ei olekaan tutkimusaineiston koko, vaan sen laatu (Vilka 2005, 126).

Opinnäytetyöni tutkimusotteen ja luonteen perusteella tutkimusta voidaan mielestäni luonnehtia tapaustutkimukseksi (single case study). Sillä tarkoitetaan tutkimusta, joka perustuu tarkkaan rajaukseen ja jossa pyritään perehtymään syvällisesti yhteen tai mahdollisesti useampaan tapaukseen. Tapaus on tutkimuksen kohde, joka valitaan suuremmasta joukosta. Ta-

paustutkimuksessa käytetään perinteisesti useita aineistonhankintakeinoja ja aineiston analysoinnin menetelmiä. Se ei kuitenkaan ole vain tutkimusmetodi, vaan ennemminkin tietynlainen lähestymistapa tutkittavaa aihetta kohtaan. (Vilka 2005, 130–131.) Omassa tutkimuksessani pyrin syventymään tutkimuksen aiheeseen mahdollisimman huolellisesti muutamien tapausten kautta, jonka vuoksi opinnäytetyössä tulee mielestäni esiin tapaustutkimukselliset piirteet. Myös käyttämäni useat aineistonhankintamenetelmät luonnehtivat tapaustutkimusta. Usein tapaustutkimuksessa käytetään kuitenkin vielä laajempia aineistonkeruu- ja analysointimenetelmiä, jonka vuoksi tutkimukseni voidaan nähdä sisältävän myös perinteisen tutkimuksen piirteitä.

Tutkimuksen johtopäätökset ovat mielestäni loogisia tutkimustuloksiin ja tutkimustehtävään nähden. Johtopäätökset toivat esiin selkeitä ajatuksia vankien perheitä tukevien palveluiden kehittämisestä. Ne kuitenkin huomioivat myös muut tärkeät teemat, jotka esiintyivät tutkimusaineistossa. Tutkimustuloksia tarkastellessa on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon se, että vankien perheiden ja sosiaalityöntekijöiden käsitykset tuen tarjoamisesta saattavat erota toisistaan. Tutkimustulosten mukaan molempien vastaajaryhmien käsitykset tuen tarpeista ovat hyvin samanlaiset, mutta kokemukset tuen tarjoamisesta saattavat olla erilaiset. Ammatillaiset voivat määrittellä eri tavalla riittävän tuen ja tuen tarjoamisen kuin asiakkaat.

Vankien perheitä käsittelevän tutkimuksen kenttä tarjoaa monia mahdollisuuksia kehittää ja perehtyä kyseiseen ryhmään tarkemmin. Myös opinnäytetyöprosessini aikana olen kiinnittänyt huomiota muutamiin sellaisiin aiheisiin, joissa olisi mielestäni potentiaalia mahdollisiksi jatkotutkimusaiheiksi.

Yleisesti ottaen vankien perheitä tulisi mielestäni tutkia lisää, sillä tähän mennessä kriminaalihuollon kehittäminen on keskittynyt pääasiassa vankiperhetyöhön ja vangin asemaan. Toki etenkin vankiperhetyön kehittäminen edistää myös vankien perheiden huomioimista. Esimerkiksi maaliskuussa 2013 julkaistut Rikosseuraamuslaitoksen uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset ottavat paremmin huomioon vankilassa olevan vanhemman ja lapsen vankilatapaamiset (Rikosseuraamuslaitos 2013). Kuitenkin nimenomaan vankien perheitä koskevan tutkimuksen avulla voitaisiin tehostaa perheiden tukemista ja näkyvämmäksi tekemistä sekä keskittyä vankien perheisiin liittyvän problematiikan selvittämiseen.

Toinen mielestäni tärkeä jatkotutkimusaihe on vankien perheitä kohtaavien työntekijöiden valmiuksien kehittäminen. Tutkimustuloksista ilmeni, että ammatillisilta toivottiin enemmän tietoa mahdollisista tukipalveluista sekä jäsenyteenpää ohjausta ja neuvontaa. Tämän edesauttamiseksi jatkotutkimuksena voitaisiin esimerkiksi kehittää ammatillisille jonkinlainen infopaketti tai opas vankien perheiden kohtaamisesta. Opas voisi sisältää tietoa vankeuden mahdollisista vaikutuksista sekä perheen oikeuksista ja velvollisuuksista. Tämän lisäksi olennainen osa opasta voisi olla tukipalveluista ja vankien perheille suunnatusta vertaistukitoiminnasta tiedottaminen. Ammatillaisten käyttöön suunniteltu opas tai infopaketti edistäisi

tuen systemaattista tarjontaa. Se voisi myös rikkoa ammattilaisten mahdollisia ennakkokäsityksiä vankien perheistä.

Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoinen ja antoisa prosessi, joka kesti kokonaisuudessaan noin puoli vuotta. Alkuperäisen suunnitelman mukaan opinnäytetyön oli tarkoitus valmistua alkukevällä 2013, mutta prosessin pidentyessä valmistuminen siirrettiin kesälle 2013. Aikataulun muuttuminen ei kuitenkaan haitannut opinnäytetyön etenemistä, vaan se antoi tilaa aiheen syvällisempään tarkasteluun.

Opinnäytetyö oli ensimmäinen laajempi tutkimus, jonka tein kokonaan itsenäisesti. Tämän ansiosta opin paljon erityisesti tutkimuksen tekemiseen liittyvistä valinnoista. Opin tekemään itsenäisiä ratkaisuja esimerkiksi tutkimus- ja analysointimenetelmien valintojen suhteen sekä pohtimaan näitä valintoja monelta eri näkökannalta. Lisäksi opin paljon muun muassa haastatteluiden rakentamisesta ja haastattelukäytännöistä. Tutkimuksen toteuttamiseen liittyvien asioiden lisäksi kehityin tutkimuksen raporttoijana. Toisin sanoen opin paljon tutkimuksen kirjallisesta toteutuksesta.

Opinnäytetyöprosessin aikana opin myös paljon minulle ennen tuntemattomasta asiakasryhmästä. Vankien perheiden sosiokulttuuriseen todellisuuteen tutustuminen ja heidän kokemustensa tutkiminen herätti paljon ajatuksia sekä mielenkiinnon perehtyä aiheeseen lisää opinnäytetyön jälkeenkin. Koen myös, että nimenomaan vankien perheiden, ei vankien, tutkiminen on kehittänyt omaa ammatillisuuttani verkostollisempaan suuntaan. Sen lisäksi, että kiinnostuin omaisten kanssa työskentelystä, koen, että opinnäytetyö on antanut minulle valmiuksia huomioida työssäni asiakkaiden perheet ja verkostot paremmin.

LÄHTEET

- Aro, J., Kangaspunta, S. & Saastamoinen, M. 2011. Yhteisyyden jatkumo. Teoksessa Kangaspunta, S. (toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 246–264.
- Eskola, A. & Kurki, L. 2001. Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Jyväskylä: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Helminen, J. 2006. Onnen kehto vai kurjuuden alho? Suomalaisten lapsiperheiden arjen kurjistumisesta. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-Kustannus, 15–36.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Huhtimo, P. & Sassi, T. 2006. ”Kun perhe lusii” Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Oppaita 1/2006. Viitattu 21.5.2013. http://www.porttivapauteen.fi/filebank/577-Kun_perhe_lusii.pdf
- Huhtimo, P. & Sassi, T. 2009. ”Koettiin olevamme se perhe..” Ehjä perhe -Vankiperheiden vertaisryhmätoiminnan arviointi. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 1/2009.
- Hyväri, S. 2005. Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A-B. (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 214–235.
- Isoherranen, K. 2008. Yhteistyön uusi haaste – moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa Isoherranen, K., Nurminen, R. & Rekola, L. Enemmän yhdessä. Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 26–48.
- Kaurala, M. 2009. Mitä kuuluu vangin läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 3/2009.
- Karhunen, S-L. 2008. Toimeentulotuki. Sosiaalipalvelut. Teoksessa Suomen kuntaliitto. Kunnalliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 26–28.
- Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloit-

televalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 70–85.

Korkiamäki, R., Nylund, M., Raitakari, S. & Roivainen, I. 2008. Yhteisö-
sosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa
Korkiamäki, R., Nylund, M., Raitakari, S. (toim) & Roivainen, I. Yhteisöt
ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asemalla? 2008. Jyväskylä: PS-
kustannus, 9–22.

Kriminaalihuollon tukisäätiö. n.d. Viitattu 16.4.2013.
<http://www.krit.fi/fin/saatio/toiminta/>

Krok, S. 2008. Kerrostalonaapurusto yhteisöllisyyden kokemuksena. Teoksessa Korkiamäki, R., Nylund, M., Raitakari, S. (toim) & Roivainen, I. Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asemalla? 2008. Jyväskylä: PS-kustannus, 193–207.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-Kustannus, 26–43.

Laimio, A. & Karnell, S. 2010. Vertaistoiminta – kokemuksellista vuorovaikutusta. Teoksessa Holm, J., Huuskonen, P., Jyrkämä, P., Karnell, S., Laimio, A., Lehtinen, I., Myllymaa, T. & Vahtivaara, A. Vertaistoiminta kannattaa!, 9–19. Viitattu 31.1.2013.
http://www.kansalaisareena.fi/Vertaistoiminta_kannattaa.pdf

Laitinen, M. 2008. Seksuaalinen hyväksikäyttö, petetyksi tuleminen ja yhteisöllisen tuen mahdollisuudet. Teoksessa Korkiamäki, R., Nylund, M., Raitakari, S. (toim) & Roivainen, I. Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asemalla? 2008. Jyväskylä: PS-kustannus, 261–281.

Laitinen, M. 2009. Ajan tabut. Tabujen purkamisen kysymykset. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 5–16.

Laki lasten päivähoidosta 36/1973.

Lammi-Taskula, J. 2011. Sosiaali- ja terveydenhuollon perusteet. Helsinki: WSOYpro Oy.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 46–69.

Mykkänen-Hänninen, R. 2007. Vapaaehtoistyön rajapinnoilla. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja sarja B: oppimateriaalit 6. Helsinki: Yliopistopaino.

Nylund, M. 1996. Suomalaisia oma-apuryhmiä. Teoksessa Kotakari, U., Matthies, A-L. & Nylund, M. (toim.) Välittävät verkostot. Jyväskylä: Vastapaino, 193–205.

Nylund, M. 2005. Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A-B. (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 195–213.

Perusopetuslaki 628/1998.

Pohjola, A. 2009a. Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 69–89.

Pohjola, A. 2009b. Yhteenveto. Tabujen purkamisen kysymykset. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 247–253.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2011. 2012. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja -sarja. Viitattu 15.4.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/7b7wbut14717k.pdf>

Rikosseuraamuslaitos. 2013. Risen uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset: Lapsi pääsee koskettamaan vanhempaansa vankilatapaamisissa. Viitattu 9.5.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/61401.htm>

Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003. 2003. Perhe muurin toisella puolella. Viitattu 16.4.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/o8dfs9bj.pdf>

Rousu, S. 2008. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja lastensuojelu. Sosiaalipalvelut. Teoksessa Suomen kuntaliitto. Kunnalliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 28–36.

Ryynänen, H. & Suomela, M. 2011. Lähelle. Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2011.

Sassi, T. 2011. Ehjä perhe. Vankiperheiden ehkäisevä ja kuntouttava vertaisryhmätoiminnan ja koulutuksen kehittämisprojekti 2007-2011. Loppuraportti. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 5/2011.

Sassi, T. 2012. ”Kaksoiselämää sitä eli..” Vankien omaisten kokemuksia tuen tarpeesta ja Vankien omaiset VAO ry:n toiminnasta. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Sosiaalihuoltolaki 710/1982.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

VAO ry. n.d. Viitattu 16.2.2013. <http://www.vankienomaiset.fi/?id=139>

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

SAATEKIRJE

Hei,

Olen neljännen vuoden sosiaalialan opiskelija Hämeen ammattikorkeakoulusta ja teen tällä hetkellä opinnäytetyötäni aiheesta ”Vankien omaisten tuen tarpeiden tunnistaminen hyvinvointipalveluissa”. Tarkoitukseni on tutkia, millä tavoin hyvinvointipalveluissa tunnistetaan vankien omaisten palveluiden tarpeita. Tämän lisäksi opinnäytetyöni käsittelee yhteisöllisyyttä ja vertaistukea sekä sitä, kuinka ne voivat täydentää hyvinvointipalveluita. Opinnäytetyöni tulee olemaan hankevalmistelu Hämeen ammattikorkeakoululle.

Toteutan tutkimukseni haastattelemalla eri näkökulmia edustavia sosiaalityöntekijöitä sekä kartoittamalla vankien omaisten kokemuksia tällä lomakehaastattelulla. Vankien omaisten haastattelujen kerääminen tehdään yhteistyössä Vankien omaiset VAO ry:n kanssa.

Tämä lomakehaastattelu lähetetään kaikille VAO ry:n jäsenille. **Opinnäytetyöni kohderyhmä on kuitenkin rajattu käsittelemään lapsiperheitä, jonka vuoksi toivon vastauksia erityisesti heiltä.** Vastaukset ovat todella arvokkaita, sillä niiden avulla pystytään keräämään tietoa vankien omaisia koskevien hyvinvointipalvelujen toimivuudesta. Vastaukset ovat tärkeitä myös kyseisten hyvinvointipalvelujen kehittämisen kannalta.

Kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja anonyymisti. Vastaajien henkilöllisyys tai muut tiedot eivät tule missään tutkimuksen vaiheessa esiin. Myös lomakkeet hävitetään aineiston analysoinnin jälkeen.

Toivon vastausten saapuvan minulle viimeistään 22.2.2013 mennessä. Vastaukset ja mahdolliset kysymykset opinnäytetyötä koskien voi lähettää sähköpostiosoitteeseen anniina.malinen@hotmail.com. Lisätietoja voi kysyä myös puhelimitse 050 300 5906.

Kiitos osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin,
Anniina Malinen

LOMAKEHAASTATTELU

TUEN JA PALVELUIDEN TARVE

1. Millaista tukea sinä ja perheesi tarvitsette? Rastita kaikki tarpeelliset vaihtoehdot.

Taloudellinen tuki

Sosiaalinen tuki

Psykkinen tuki

Fyysinen tuki

Muu, mikä _____

2. Missä asioissa koet tarvitsevasi tukea?

3. Mihin tuen tarpeisiisi olet saanut apua? Mistä?

4. Missä asioissa toivoisit saavasi vielä enemmän apua?

PALVELUJÄRJESTELMÄ

5. Rastita seuraavista, mitä palveluita olen saanut/käyttänyt

Neuvola

Asumistuki

Kasvatus- ja perheneuvonta

Työttömyyspäiväraha

Perhekeskus

Soviteltu päiväraha

Päivähoito

Elatustuki

Esiopetus ja/tai perusopetus

Toimeentulotuki

Lastensuojelu

Muu, mikä _____

Äitiys- tai vanhempainpäiväraha

Kotihoidontuki

Lapsilisä

6. Ovatko saamasi palvelut olleet riittäviä?

Kyllä Ei

7. Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”ei”, niin miltä taholta olisit toivonut enemmän tukea? Miksi?

Vankien perheitä tukevien palveluiden kehittäminen

8. Koetko palvelujen vastaavan tuen tarpeitasi? Jos et, niin miksi?

9. Mitkä palvelut ovat olleet sinulle tarpeellisimpia?

10. Tiedotetaanko tarjolla olevista palveluista mielestäsi tarpeeksi?

Kyllä Ei

11. Ovatko mielestäsi tarvittavat palvelut helposti saatavissa?

Kyllä Ei

12. Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”ei”, niin millaisten palvelujen saaminen on mielestäsi ollut vaikeinta? Miksi?

KEHITTÄMISNÄKÖKULMA

13. Kuinka kehittäisit vankien omaisille suunnattuja jo olemassa olevia palveluita?

14. Millaisia palveluita kaipaisit lisää?

15. Ajatuksiasi siitä, kuinka vankien omaisten palveluja voitaisiin kohdentaa paremmin:

YHTEISÖLLISYYS

16. Kuulutko johonkin yhteisöön/yhteisöihin?

Kyllä En

17. Mihin yhteisöihin kuulut? Rastita kaikki tarpeelliset vaihtoehdot.

Perheyhteisö

Ystävyyshyhteisö

Sukulaisyhteisö

Työyhteisö

Lähiyhteisö

Harrastusyhteisö

Paikallisyhteisö

Muu, mikä _____

18. Tukevatko ne yhteisöt, joihin kuulut? Millä tavalla?

Vankien perheitä tukevien palveluiden kehittäminen

29. Missä asioissa ja tilanteissa yhteisöstä on eniten apua?

20. Pitäisikö yhteisön antamaa tukea ja yhteisöllisyyttä hyödyntää julkisissa palveluissa enemmän?

Kyllä Ei

21. Jos vastasit edelliseen kysymykseen ”kyllä”, niin millaisissa tilanteissa yhteisöllisyyttä voisi käyttää enemmän? Jos vastasin ”ei”, niin miksi?

VERTAISTUKI

22. Valitse sinulle sopivin vaihtoehto

- Saan tarpeeksi vertaistukea
 Saan vertaistukea, mutta en tarpeeksi
 En saa vertaistukea vaikka haluaisin
 En halua vertaistukea

23. Mistä saat vertaistukea?

24. Missä asioissa koet vertaistuesta olevan eniten apua?

25. Voisiko vertaistukea hyödyntää mielestäsi jollakin uudella tavalla tai uudella alueella? Millä?

26. Arvioi, kuinka tärkeäksi olet kokenut ne seuraavat VAO ry:n tukipalvelut, joita olet käyttänyt:

	En koe	Koen	En osaa	Koen melko	Koen
todella	lainkaan	jonkin verransanoa		tärkeäksi	tärke-
äksi	tärkeäksi	tärkeäksi			
Vertaistukiryhmätoiminta	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Tukihenkilötoiminta	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Leirit	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Muu virkistystoiminta	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Neuvonta	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Jäsenkirjeet ja sähköposti	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
Muu, mikä?	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

Vankien perheitä tukevien palveluiden kehittäminen

27. Mikä edellisistä on ollut sinulle tarpeellisin tukimuoto? Miksi?

KIITOS VASTAUKSISTASI!

TEEMAHAASTATTELUN HAASTATTELURUNKO

Tuen ja palveluiden tarpeet

- Vankien perheiden tuen ja palveluiden tarve
- Tuen tarpeiden taustatekijät

Palvelut

- Perheille suunnatut palvelut
- Palvelujärjestelmä
- Vankien perheiden kannalta merkittävimmät palvelut
- Palveluiden riittävyys ja tavoitettavuus
- Palveluiden ja vankien perheiden palvelutarpeiden kohtaaminen
- Moniammatillisuus

Kehittämisenäkökulma

- Palveluiden kehittäminen
- Puuttuvat palvelut
- Palveluiden tehokkaampi kohdentaminen

Vertaistuki ja yhteisöllisyys

- Vertaistuen rooli vankien perheiden elämäntilanteissa
- Vertaistuen merkitys
- Vertaistuen riittävyys
- Vertaistuen muodot
- Sosiaalityön näkökulma pitkäaikaiseen vertaistukeen

- Yhteisöllisyys vankien perheiden näkökulmasta
- Vankien perheiden kannalta merkittävimmät yhteisöt
- Yhteisöllisyyden hyödyt
- Sosiaalityön näkökulma yhteisöllisyyteen

- Yhteisöllisyys ja vertaistuki julkisissa palveluissa
- Vertaistukeen perustuva toiminta ja julkiset palvelut rinnakkaisina toimijoina
- Vertaistuen ja yhteisöllisyyden käyttäminen uusilla tavoilla ja toiminta-alueilla
- Yhteisöllisen ja vertaistukeen perustuvan työn edut julkisiin palveluihin nähden